Міністерство освіти та науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Представництво інтересів внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді

студентки IV курсу
групи САб-1-22-4.0д
ОПП Соціальна адвокація
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Синчук Яни Василівни

Науковий керівник:
Дуля Аліна Володимирівна,
доктор філософії за спеціальністю
231 Соціальна робота, старший
викладач

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Синчук Я. В. Представництво інтересів внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Бакалаврська робота за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за освітньою програмою «Соціальна адвокація». – Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, 2026.

У науковій роботі досліджено особливості представництва інтересів ВПО у територіальній громаді. Розкрито сутність поняття внутрішньо переміщених осіб та визначено особливості їх правового статусу в Україні. Проаналізовано механізми представництва інтересів та участі ВПО у житті територіальної громади. Узагальнено зарубіжний досвід інтеграції та представництва інтересів ВПО.

У роботі емпірично досліджено проблеми та потреби ВПО, а також особливості представництва їхніх інтересів у Дарницькій територіальній громаді міста Києва. Проаналізовано рівень залученості ВПО до громадського життя та їхню обізнаність щодо участі в ухваленні рішень. Виявлено основні проблеми ВПО: фінансові труднощі, житлову нестабільність, психологічне виснаження та недостатню поінформованість про можливості участі в житті громади.

На основі результатів дослідження розроблено методичні рекомендації органам місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності представництва інтересів і залучення ВПО до громадського життя територіальної громади.

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи; територіальна громада; представництво інтересів; соціальна робота; органи місцевого самоврядування.*

SUMMARY

Synchuk Y. V. Representation of the Interests of Internally Displaced Persons in the Local Community. – Qualifying research paper in manuscript form.

Bachelor’s thesis in the major 231 «Social Work» under the educational program «Social Advocacy». – Faculty of Psychology, Social Work, and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2026.

This research paper examines the characteristics of representing the interests of internally displaced persons in local communities. It explores the essence of the concept of internally displaced persons and identifies the specific features of their legal status in Ukraine. The mechanisms for representing the interests of and involving IDPs in the life of the local community are analyzed. International experience in the integration and representation of the interests of internally displaced persons is summarized.

The paper empirically investigates the problems and needs of IDPs, as well as the features of representing their interests in the Darnytsia territorial community of Kyiv. The level of IDP involvement in public life and their awareness of participation in decision-making are analyzed. The main problems of IDPs are identified: financial difficulties, housing instability, psychological exhaustion, and insufficient awareness of opportunities for participation in community life.

Based on the study’s findings, methodological recommendations were developed for local government bodies to enhance the effectiveness of interest representation and the involvement of internally displaced persons in the public life of the territorial community.

Keywords: *internally displaced persons; territorial community; representation of interests; social work; local self-government bodies.*

ЗМІСТ

ВСТУП **5**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ **8**

1.1. Поняття та правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні 8

1.2. Механізми представництва інтересів та участі внутрішньо переміщених осіб у житті територіальної громади 15

1.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід інтеграції та представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб 19

Висновки до першого розділу 23

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ДАРНИЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ МІСТА КИЄВА **25**

2.1. Проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб у Дарницькій територіальній громаді міста Києва 25

2.2. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб в Дарницькій територіальній громаді міста Києва 34

2.3. Методичні рекомендації органам місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності залучення внутрішньо переміщених осіб до громадського життя 42

Висновки до другого розділу 49

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 54

ДОДАТКИ 62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальні наслідки збройної агресії Російської Федерації проти України призвели до безпрецедентного зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), що потребують ефективного захисту прав, підтримки та інтеграції у нові громади. Станом на 2025 рік, за даними Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ), в Україні налічувалося близько 3,6 мільйона ВПО, що становить майже 10% населення країни [27]. Переважна більшість ВПО походить із Донецької, Харківської, Запорізької, Херсонської та Луганської областей. При цьому значна частина ВПО зосереджена у великих містах, зокрема у Києві, де територіальні громади стали ключовою ланкою у забезпеченні їхніх потреб.

Питання представництва інтересів ВПО набуло особливої ваги як у науковій площині, так і в практиці соціальної роботи. Попри наявність законодавчої бази та розроблених державних механізмів підтримки, на місцевому рівні все ще спостерігаються суттєві прогалини: недостатня інформованість ВПО про свої права, слабка участь у процесах прийняття рішень, обмежений доступ до соціальних послуг та низький рівень залученості до громадського життя.

Соціальний захист та представництво інтересів ВПО в Україні регламентуються низкою нормативно-правових актів. Основоположним документом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.) [25], який визначає правовий статус ВПО та гарантії їх соціального захисту. Важливу роль відіграють також Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» (2022 р.) [28], Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [29], а також Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення (1998 р.) [32], що формують міжнародні стандарти захисту прав ВПО.

Проблематика ВПО активно досліджується в українській науковій літературі. Л. Наливайко розглядає теоретичні та практичні аспекти правового статусу ВПО. І. Басова досліджує ВПО як суб'єкта права соціального забезпечення. К. Крахмальова аналізує адміністративно-правове забезпечення статусу ВПО. Питання соціальної адаптації та самопочуття переселенців вивчали С. Бубняк, Л. Волченко, С. Денисюк. Досвід проєктної діяльності неурядових організацій щодо підтримки ВПО розкрито у працях Т. Спіріної, А. Котелевець та А. Дулі. Класифікацію різних груп отримувачів соціальних послуг за ознаками вразливості обґрунтовано у дослідженнях А. Дулі та В. Лютого. Проєктну діяльність міжнародних благодійних організацій із соціальної підтримки ВПО досліджували В. Лях та А. Дуля. Потреби та стратегії опанування складними обставинами сімей ВПО з дітьми розглянуто у працях В. Лютого та А. Дулі.

Однак питання представництва інтересів ВПО, розвитку механізмів участі та адвокаційних інструментів у конкретних територіальних громадах розкрите недостатньо. Залишається нез'ясованою ефективність локальних практик, роль органів місцевого самоврядування у створенні умов для активної участі переселенців, а також вплив громадських організацій на процеси інтеграції ВПО, що і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Представництво інтересів внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді».

Об'єкт дослідження – процес представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – механізми та форми представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб та їх участі у житті громади на прикладі Дарницької територіальної громади міста Києва.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично проаналізувати особливості представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді, а також розробити рекомендації щодо підвищення ефективності їх залучення до громадського життя.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

– розкрити поняття та правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні;

– проаналізувати зміст та механізми представництва інтересів й участі внутрішньо переміщених осіб у житті територіальної громади;

– дослідити проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб, а також проаналізувати досвід представництва інтересів цієї цільової групи в Дарницькій територіальній громаді міста Києва;

– розробити методичні рекомендації органам місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності представництва інтересів і залучення внутрішньо переміщених осіб до громадського життя.

Теоретичне значення дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та теоретичному осмисленні змісту представництва інтересів ВПО у територіальних громадах. На основі аналізу наукових праць розкрито поняття та правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні, визначено зміст та механізми представництва інтересів ВПО у приймаючих громадах, розкрито особливості інтеграції ВПО у життя територіальних громад, проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід інтеграції та представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Для вирішення поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження:** теоретичні методи (аналіз, узагальнення, порівняння, систематизація наукових джерел, нормативно-правових актів); емпіричні методи (аналіз офіційної статистики, контент-аналіз локальних документів територіальної громади, анкетування ВПО і працівників Дарницького районного центру соціальних служб); методи статистичної та аналітичної обробки даних.

Структура кваліфікаційної роботи містить: вступ, два розділи, висновки до кожного з розділів, загальні висновки та список використаних джерел з 60 найменувань та 2 додатки. Основний зміст роботи викладений на 53 сторінках. Загальний обсяг роботи – 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

1.1. Поняття та правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні

Поняття внутрішньо переміщеної особи в Україні сформувалося в умовах, коли мільйони людей були змушені покинути свої домівки через війну, окупацію та інші загрози життю. Саме тому правовий статус ВПО став не просто юридичною категорією, а інструментом захисту людей у ситуації, коли їхні звичні соціальні, економічні й побутові зв'язки зазнали різкої зміни. Українське законодавство, а також міжнародні стандарти, які Україна визнає, забезпечують цій групі осіб спеціальний комплекс прав, гарантій і механізмів підтримки, що дозволяє їм зберігати гідність, безпеку та соціальну стабільність, попри вимушене переміщення.

У міжнародному праві для позначення цієї категорії використовується термін internally displaced persons (IDPs). Як зазначає Ю. Делія, правова характеристика поняття «внутрішньо переміщена особа» формувалася поступово під впливом міжнародних гуманітарних криз та потреби у створенні окремого правового режиму захисту для осіб, які не перетнули державний кордон [16]. В. Вашкович також наголошує, що визначення та характеристика ВПО є складним міждисциплінарним питанням, яке перебуває на перетині міжнародного гуманітарного права, права прав людини та національного законодавства [10].

Інституційне визнання ВПО у міжнародному праві відбулося у 1992 році, коли був створений спеціальний мандат Представника Генерального секретаря ООН з питань внутрішнього переміщення (цю посаду обіймав Франсис Денг). Саме в його аналітичних доповідях уперше було сформульовано комплексне бачення проблеми внутрішнього переміщення та визначено основні потреби цієї категорії осіб. О. Безпалова підкреслює, що саме розмежування правового

статусу біженців та ВПО у міжнародному законодавстві стало ключовим кроком для формування окремої системи захисту прав осіб, переміщених усередині країни [6].

Кульмінаційним етапом формування міжнародних стандартів у цій сфері стало ухвалення в 1998 році «Керівних принципів з питань переміщених усередині країни осіб». Цей документ, хоча й має рекомендаційний характер, фактично став основоположним актом у сфері захисту прав ВПО. Він містить 30 принципів, у яких визначено права ВПО на всіх етапах переміщення – від моменту залишення домівки до повернення або інтеграції в нову громаду. Згідно з цим документом, ВПО – це особи або групи осіб, які були змушені покинути або залишити свої домівки чи звичні місця проживання, зокрема внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушень прав людини або стихійних лих, і які не перетнули міжнародно визнаного державного кордону. Л. Наливайко зазначає, що саме ці Керівні принципи стали основою для формування національного законодавства України у сфері захисту прав ВПО [38].

Широта цього визначення дозволяє віднести до ВПО не лише жертв збройних конфліктів, а й осіб, які постраждали від екологічних і техногенних катастроф. У цьому контексті показовим є приклад України, де ще задовго до подій 2014 року існували категорії громадян, які фактично відповідали ознакам внутрішнього переміщення – зокрема, евакуйовані з Чорнобильської зони відчуження після аварії 1986 року.

Поширеною помилкою є твердження, що нормативне регулювання статусу ВПО в Україні з’явилося лише у 2014 році. Насправді елементи такого регулювання існували й раніше, хоча й не були системними. Після початку тимчасової окупації Криму та збройного конфлікту на сході держави Україна змушена була діяти оперативно – протягом 2014 року було ухвалено низку підзаконних актів, що регулювали порядок обліку, тимчасового розміщення та соціального забезпечення осіб, які залишили зону конфлікту.

Ситуація суттєво змінилася з ухваленням Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» у жовтні 2014 року

[25]. Уперше на рівні національного законодавства було закріплено визначення ВПО. Закон визнав ВПО громадянина України, який був змушений покинути своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, загальних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру.

Згодом, у 2015 році, законодавство було доопрацьоване з урахуванням практики його застосування та міжнародних стандартів. До категорії ВПО було включено також іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживали в Україні та опинилися в аналогічній ситуації. Крім того, було спрощено процедуру отримання довідки ВПО та розширено перелік соціальних гарантій.

Аналіз наукової літератури та емпіричних досліджень [1, 20, 34, 37, 39, 43] дозволяє визначити основні проблеми, з якими стикаються ВПО: відсутність постійного житла або неналежні умови проживання; фінансова нестабільність, безробіття або робота не за фахом; складнощі з доступом до медичних і соціальних послуг; правові труднощі (документи, виплати, пільги); психологічні наслідки війни (хронічний стрес, тривога, депресія, ПТСР); соціальна ізоляція, дискримінація, проблеми інтеграції в громаду; труднощі адаптації дітей у закладах освіти.

Відповідно, основними потребами ВПО є: безпека та стабільність; житло і базові умови проживання; стабільний дохід і працевлаштування; доступна медична та психологічна допомога; соціальна підтримка та правовий захист; вільний доступ до освітніх послуг; умови для інтеграції та відновлення соціальних зв’язків.

Ці проблеми та потреби підтверджуються результатами досліджень В. Лютого та А. Дулі, які вивчали стратегії опанування складними обставинами сімей ВПО з дітьми [37]. Дослідники зазначають, що найбільш гострими залишаються питання житлового забезпечення, психологічної адаптації та доступу до якісних соціальних послуг.

Правовий статус ВПО – це складна й багатошарова система, яка охоплює принципи, права, свободи, гарантії, а також певні обов'язки та можливу юридичну відповідальність. Усі ці елементи не існують окремо: вони взаємодіють між собою й утворюють цілісну правову конструкцію, що регулює відносини між ВПО, органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими інституціями [6, с. 11].

В основі визначення правового статусу ВПО лежить положення Конституції України [25], яке підкреслює: права людини є невідчужуваними, непорушними й визначають зміст діяльності держави. Це означає, що навіть у ситуації переміщення людина не втрачає своїх базових прав, а навпаки – отримує додаткові гарантії, пов'язані з її особливими обставинами. Саме тому правовий статус ВПО розглядається не як відокремлена система, а як спеціалізована частина загального правового статусу людини й громадянина.

У науковій літературі принципи правового статусу особи описуються як вихідні засади, що відображають фундаментальні ідеї свободи, рівності, справедливості. Для ВПО ці принципи набувають особливої ваги, адже визначають межі й спосіб взаємодії людини, яка пережила травму переміщення, з державою. Принципи виконують роль своєрідного «каркасу», на який спираються всі інші елементи статусу.

Серед загальних принципів, які поширюються і на ВПО, виділяють [38, с. 56]: невідчужуваність і непорушність прав і свобод; невичерпність прав людини; рівність усіх перед законом; неможливість скасування чи звуження змісту основних прав; відповідність українського законодавства міжнародним стандартам; єдність прав та обов'язків.

Ці конституційні засади формують фундамент, на якому базуються спеціальні принципи правового статусу ВПО, сформульовані з урахуванням їхнього уразливого становища. До таких принципів належать (рис. 1.1).

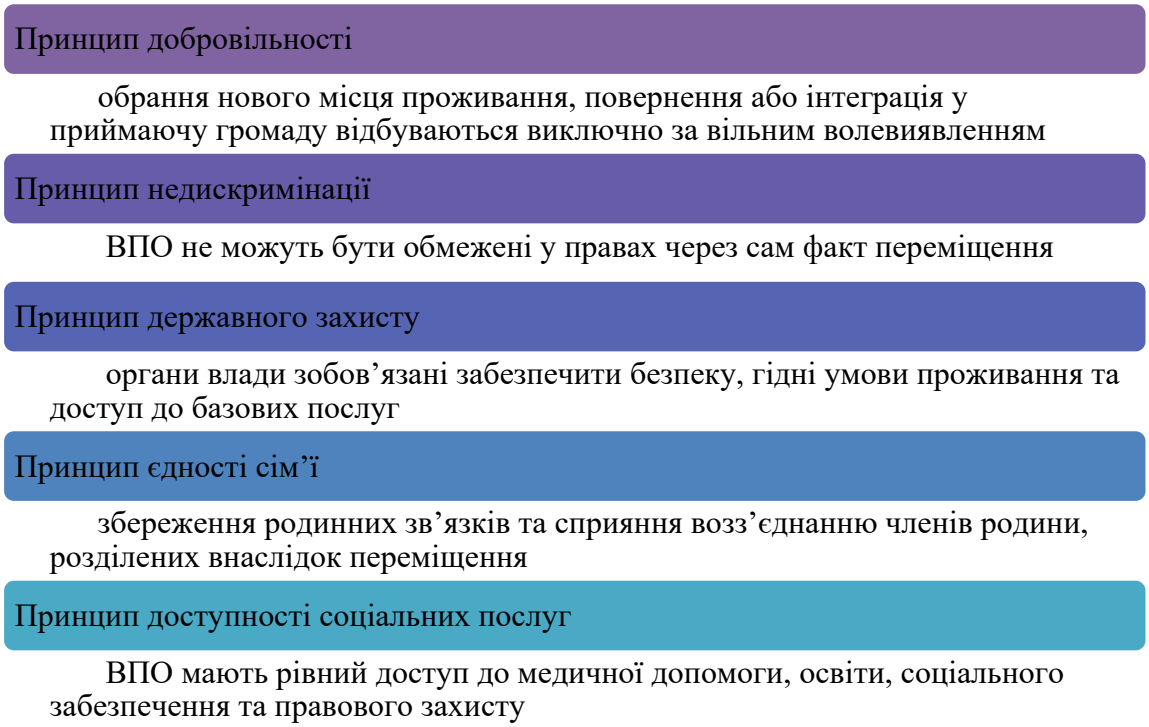

Рис.1.1. Принципи правового статусу ВПО

Джерело: складено автором на основі аналізу наукового джерела [33]

Як видно з рис. 1.1, спеціальні принципи правового статусу ВПО охоплюють декілька ключових засад.

Принцип добровільності передбачає, що обрання нового місця проживання, повернення або інтеграція у приймаючу громаду мають відбуватися виключно за вільним волевиявленням особи, без будь-якого примусу з боку держави чи третіх осіб.

Принцип недискримінації гарантує, що ВПО не можуть бути обмежені у правах через сам факт переміщення – їхній статус не повинен ставати підставою для нерівного ставлення у будь-якій сфері суспільного життя.

Принцип державного захисту покладає на органи влади обов'язок забезпечити безпеку, гідні умови проживання та доступ до базових послуг для ВПО.

Принцип єдності сім'ї спрямований на збереження родинних зв'язків та сприяння возз'єднанню членів родини, розділених внаслідок переміщення.

Принцип доступності соціальних послуг зобов'язує державу створити умови, за яких ВПО мають рівний доступ до медичної допомоги, освіти, соціального забезпечення та правового захисту нарівні з іншими громадянами. Ці принципи у сукупності формують правову основу, що забезпечує баланс між захистом прав ВПО та їхньою поступовою інтеграцією у нові громади [33].

Правовий статус ВПО включає також розширений каталог прав, спрямованих на забезпечення гідного життя людини у нових умовах. Серед них – право на єдність родини, на пошук та возз'єднання з рідними, право на інформацію про ситуацію на попередньому місці проживання, на безпечні умови життя, на тимчасове чи постійне житло, медичну допомогу, соціальні послуги, освіту для дітей, державну реєстрацію актів цивільного стану тощо. Цей перелік не є вичерпним і може розширюватися залежно від ситуації в країні та міжнародних зобов'язань України [25].

Водночас правовий статус ВПО включає й певні обов'язки. Вони традиційно значно вужчі за перелік прав і стосуються передусім дотримання законодавства, своєчасного інформування державних органів про зміну місця проживання, а також відшкодування збитків державі у випадках подання неправдивих відомостей для отримання статусу ВПО.

Національне законодавство України, своєю чергою, поступово вибудувало комплексну систему правових гарантій. Законодавчі акти передбачають порядок обліку ВПО, процедуру підтвердження їхнього статусу, правила отримання допомоги, забезпечення соціальних та економічних прав, доступ до освіти, охорони здоров'я, житла, пенсійних виплат, а також механізми відновлення документів, що були втрачені або залишилися на тимчасово окупованій території. Значна увага приділяється процедурі реєстрації місця проживання ВПО, що є основою для реалізації більшості соціальних прав, у тому числі й виборчих.

Важливо підкреслити, що правовий статус ВПО – це не лише набір формальних правових норм. Це комплексний соціально-правовий феномен, який охоплює питання інтеграції, соціальної адаптації, доступу до адміністративних

послуг, а також подолання бар'єрів, пов'язаних із психологічними травмами, економічними втратами та розірваними соціальними зв'язками. Саме тому українські та міжнародні експерти протягом багатьох років здійснюють дослідження, формують методичні рекомендації, розробляють навчальні програми та тренінги, що дозволяють фахівцям різних сфер – юристам, соціальним працівникам, освітянам, представникам органів місцевого самоврядування – краще розуміти потреби ВПО [38, с. 128]. Зокрема, Т. Спіріна, А. Котелевець та А. Дуля здійснили огляд досвіду проєктної діяльності неурядових організацій щодо соціальної підтримки ВПО, що дозволив систематизувати наявні практики надання допомоги на місцевому рівні [50]. А. Дуля та В. Лютий запропонували класифікацію різних груп отримувачів соціальних послуг за ознаками соціальної дезадаптації, винятковості та вразливості, що має важливе значення для розуміння специфіки роботи саме з ВПО [21].

Дуже важливу роль у наповненні та вдосконаленні правового статусу ВПО відіграли проєкти Ради Європи, ООН, численні українські наукові установи та правозахисні організації. Завдяки їхній роботі поступово були сформовані практичні алгоритми вирішення найпоширеніших правових проблем: щодо оформлення документів, доступу до житла, захисту майнових прав, участі у виборах за новим місцем проживання, отримання соціальної допомоги, відшкодування за зруйноване майно та встановлення юридичних фактів, пов'язаних з життям на окупованих територіях [46]. Проєктну діяльність міжнародних благодійних організацій із соціальної підтримки ВПО детально проаналізовано у дослідженні В. Ляха та А. Дулі на прикладі Фонду «Східна Європа» [35].

У науковій літературі з'явилися ґрунтовні навчальні посібники, методичні рекомендації, порівняльні аналізи європейських практик, що допомагають не лише упорядкувати наявні знання, а й визначати напрямки подальшого реформування у сфері захисту прав ВПО [33, с. 17].

Сьогодні правовий статус ВПО є динамічним та чутливим до змін. Він безпосередньо трансформується під впливом воєнної ситуації, масштабів переміщення населення, викликів безпеки та соціально-економічних умов у країні. Держава вимушена адаптувати законодавство до нових реалій: оновлювати механізми соціальної підтримки, удосконалювати процедури компенсації за пошкоджене та знищене житло, забезпечувати рівний доступ до судового захисту, освітніх та медичних послуг, а також створювати умови для сталого повернення або інтеграції ВПО у приймаючі громади.

Завершує систему правового статусу ВПО елемент юридичної відповідальності, який спрямований на забезпечення порядку у сфері їхніх правовідносин з державою. Вона виконує превентивну функцію та підтримує стабільність правової системи, у якій існує спеціальний режим захисту цієї категорії осіб [33, с. 129–131].

Таким чином, правовий статус ВПО – це не просто набір юридичних норм, а цілісна система, яка водночас відображає реалії сучасної України та відповідає міжнародним стандартам захисту людини. Він покликаний не лише забезпечувати права ВПО, а й створювати умови для їхньої інтеграції, соціальної стабільності та повернення до нормального життя. У цьому сенсі правовий статус стає інструментом не лише правового, а й соціального відновлення, важливою складовою громадянського та державного розвитку, який продовжує формуватися й удосконалюватися разом зі змінами, що переживає українське суспільство.

1.2. Механізми представництва інтересів та участі внутрішньо переміщених осіб у житті територіальної громади

Представництво інтересів є одним із ключових понять у сфері соціальної роботи та громадянського суспільства. У широкому розумінні представництво інтересів – це діяльність, спрямована на захист, просування та відстоювання прав, потреб і позицій певної особи або групи осіб перед органами влади, інституціями та суспільством загалом. Як зазначають Т. Лях, В. Петрович та

А. Спірін, інструменти соціальної адвокації є важливим засобом захисту прав та інтересів вразливих груп населення, що передбачають системну діяльність на різних рівнях – від індивідуального супроводу до впливу на формування політик [36].

У контексті соціальної роботи поняття «представництво інтересів» тісно пов’язане з концепцією соціальної адвокації, яка передбачає не лише правовий захист, а й сприяння участі вразливих категорій населення у процесах прийняття рішень, що стосуються їхнього життя. А. Дуля та В. Лютий визначають представництво інтересів ВПО як комплексну діяльність недержавних організацій, органів місцевого самоврядування та самих переселенців, спрямовану на забезпечення реалізації прав ВПО, їхню участь у громадському житті та вплив на формування соціальної політики на місцевому та національному рівнях [22]. Дослідники підкреслюють, що ефективне представництво інтересів ВПО можливе лише за умови поєднання зусиль державних інституцій, громадських організацій та самих переселенців.

Представництво інтересів ВПО відрізняється від загального представництва інтересів низкою специфічних ознак. По-перше, воно зумовлене вимушеним характером переміщення, що ставить ВПО у вразливе становище. По-друге, представництво інтересів цієї категорії осіб має охоплювати широкий спектр потреб – від базових (житло, зайнятість, медична допомога) до більш складних (участь у громадському житті, збереження ідентичності, психологічна підтримка). По-третє, воно потребує постійної адаптації до змінних обставин воєнного часу.

Серед основних форм представництва інтересів ВПО у науковій літературі виділяють: індивідуальну адвокацію (захист прав конкретної особи чи сім’ї); групову адвокацію (представлення інтересів певної категорії ВПО); системну адвокацію (вплив на формування політик, законодавства та інституційних практик); самоадвокацію (діяльність самих ВПО із захисту власних прав та інтересів) [22].

До основних методів представництва інтересів ВПО належать: інформування та консультування переселенців щодо їхніх прав; супровід при зверненні до державних органів та установ; участь у розробці та моніторингу соціальних програм; організація громадських слухань та публічних консультацій; створення дорадчих органів та робочих груп за участю ВПО; проведення адвокаційних кампаній; залучення ВПО до діяльності громадських рад при органах влади [22].

Представництво інтересів ВПО у територіальних громадах є важливою складовою їхньої інтеграції та забезпечення реалізації прав на місцевому рівні. Правові гарантії участі ВПО у місцевому самоврядуванні закріплені в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [25], який визнає за ВПО право на участь у громадському житті, звернення до органів влади та реалізацію виборчих прав за місцем фактичного проживання. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [29] також передбачає залучення ВПО до процесів прийняття рішень на рівні територіальних громад як одну зі стратегічних цілей.

М. Лехолетова, А. Дуля та В. Спіріна зазначають, що інтеграція ВПО у приймаючі громади є багатовимірним процесом, який включає не лише забезпечення базових потреб, а й створення умов для повноцінної участі ВПО у соціальному, економічному та культурному житті громади [34]. Дослідники наголошують, що успішна інтеграція неможлива без ефективного представництва інтересів ВПО на рівні місцевого самоврядування.

Одним із ключових інституційних механізмів представництва інтересів ВПО є створення Рад з питань внутрішньо переміщених осіб при органах місцевого самоврядування. Такі ради виконують дорадчу функцію, сприяють координації зусиль між органами влади, громадськими організаціями та самими переселенцями, а також забезпечують зворотний зв’язок щодо ефективності соціальних програм [22]. Поряд із цим, ВПО мають можливість брати участь у роботі громадських рад при виконавчих органах влади, де вони можуть впливати

на формування місцевої соціальної політики та контролювати якість надання послуг.

Важливою формою представництва є включення представників ВПО до профільних комісій, зокрема з питань соціального захисту, житлової політики, освіти та охорони здоров'я. Участь переселенців у робочих групах з питань соціальної політики, житла та освіти дозволяє враховувати їхні реальні потреби при розробці та реалізації місцевих програм [34].

Окрім інституційних форм, важливу роль відіграють форми безпосередньої участі ВПО в житті територіальних громад. До них належать місцеві ініціативи та громадські слухання, через які переселенці можуть ініціювати розгляд питань, що стосуються їхнього життя у громаді. Бюджет участі (партисипативний бюджет) надає ВПО можливість пропонувати та голосувати за проєкти, спрямовані на покращення умов їхнього проживання. Значну роль у самоорганізації ВПО відіграють громадські організації, створені самими переселенцями, які здійснюють як індивідуальну, так і системну адвокацію їхніх інтересів [22]. Практики інтеграції ВПО у приймаючі громади свідчать, що саме активна участь переселенців у місцевому житті є запорукою їхньої успішної адаптації та соціальної стабільності громади загалом [45].

Важливу роль відіграють і неформальні механізми участі – ініціативні групи, клуби, громадські об'єднання та хаби ВПО. За умови підтримки з боку місцевої влади такі ініціативи сприяють формуванню відчуття приналежності до громади, розвитку соціальних зв'язків і самореалізації ВПО. М. Лехолетова, А. Дуля та В. Спіріна наголошують, що неформальні механізми участі часто є більш ефективними для інтеграції, ніж формальні інституційні структури, оскільки вони базуються на довірі, спільних інтересах та безпосередньому спілкуванні [34].

У підсумку, механізми представництва інтересів та участі ВПО у територіальній громаді мають значний потенціал перетворити ВПО з пасивних отримувачів допомоги на активних учасників громадського життя. Ефективне поєднання інституційних, проєктних, комунікаційних та партнерських

механізмів сприяє не лише успішній інтеграції ВПО, а й підвищує стійкість, солідарність і спроможність громади до довгострокового розвитку.

1.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід інтеграції та представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб

Зарубіжний та український досвід інтеграції й представництва інтересів ВПО демонструє, наскільки складним і водночас важливим є процес адаптації людей, які втратили свій дім через збройний конфлікт. Як зазначає Т. Семигіна, міжнародний досвід свідчить, що у роботі з ВПО практикують як короткострокові стратегії втручання (кризове втручання, аутріч-робота), так і довгострокові, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи, що передбачає комплексний підхід до інтеграції ВПО у приймаючі громади [47]. Вивчення досвіду різних країн стає важливою основою для розуміння того, як допомогти людям інтегруватися, а громадам – зберегти згуртованість.

Збройні конфлікти XX–XXI століть по всьому світу змусили десятки мільйонів людей переміститися в межах своїх країн. За даними Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), найбільша кількість ВПО зосереджена в Сирії, Колумбії, Іраку, Судані та Демократичній Республіці Конго [58]. Аналіз досвіду країн, що стикалися з масовим внутрішнім переміщенням, дозволяє виокремити як успішні практики, так і помилки, яких Україна може уникнути. Узагальнений порівняльний аналіз зарубіжного досвіду представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду інтеграції та представництва інтересів ВПО

Країна	Кількість ВПО	Основні механізми інтеграції та представництва інтересів	Ключові здобутки	Основні недоліки
Сирія	6,9 млн (понад 30 % населення)	Координація через кластерну систему ООН; програми УВКБ ООН та МОМ;	Масштабна міжнародна гуманітарна відповідь;	Відсутність єдиного національного законодавства про

		гуманітарна допомога міжнародних організацій	розвинена система кластерної координації	ВПО; залежність від зовнішньої допомоги; тривалий конфлікт унеможливлює повернення
Колумбія	8,9 млн жертв конфлікту (88 % – ВПО)	Закон 1448/2011 «Про жертв та реституцію земель»; «Центри гідності» для реєстрації жертв; фінансові репарації; контроль Конституційного суду	Визнання ВПО жертвами конфлікту; найамбітніша у світі програма репарацій; судовий контроль за дотриманням прав ВПО	Повільна реалізація; більшість ВПО залишаються у бідності; недостатня присутність держави у віддалених регіонах
Ірак	1,2 млн	Національна політика переміщення (2008); програми УВКБ ООН; механізми компенсації за зруйноване майно	Створення правової бази для повернення; програми відновлення житла	Етноконфесійні бар'єри; руйнування інфраструктури; мінна загроза ускладнює повернення
Судан	9,1 млн (найбільша кількість ВПО у світі станом на 2024 р.)	Гуманітарна допомога міжнародних організацій; табірна модель розміщення ВПО	Значна присутність міжнародних гуманітарних організацій	Триваючий конфлікт; відсутність системної державної політики щодо ВПО
ДР Конго	6,9 млн	Гуманітарні програми ООН; кластерна координація; підтримка з боку міжнародних НДО	Розвинена мережа гуманітарних організацій на місцях	Хронічна нестабільність; множинні конфлікти; вкрай обмежені ресурси держави
Грузія	265 тис. (6 % населення)	Закон про ВПО (1996); Державна стратегія (2007); Міністерство у справах ВПО; Керівний комітет (2009); Громадянські дорадчі ради при органах місцевого самоврядування	Раннє законодавче регулювання; інституційна структура; участь ВПО у прийнятті рішень через дорадчі ради	Недостатня координація між урядом та НДО; соціальна пасивність ВПО; лише третина задоволена результатами переміщення
Боснія і Герцегови на	2,2 млн (понад 50 % населення)	Дейтонська мирна угода (1995); право на повернення до довоєнних домівок; реституція майна;	Один із найуспішніших у світі процесів реституції майна; законодавче	Етнічна сегрегація; повільне повернення;

		альтернативне забезпечення житлом	закріплення права на повернення	політизація проблеми ВПО
Сербія	понад 200 тис.	Національна програма (2002); Комісаріат із питань біженців та міграції; програми працевлаштування та перекваліфікації	Спеціалізований орган для координації; системний підхід до повернення	Тривала залежність ВПО від допомоги; інертність ВПО після 10+ років отримання соціальних виплат
Азербайджан	600 тис. (7 % населення)	Закон «Про статус біженців та ВПО» (1992); Держпрограма (2004); Соціальний фонд захисту; Державний комітет у справах ВПО	Масштабне будівництво: 82 поселення для 180 тис. осіб; збільшення фінансування у 10 разів	ВПО не отримують житло у власність; лише 15 % є власниками житла; статус залишається тимчасовим понад 20 років
Хорватія	значна кількість після війни 1991–1995 рр.	Рівномірний розподіл ВПО; механізми компенсацій; реституція майна (поправки 2002 р.); залучення ВПО до економічного життя	Уникнення сегрегації; прозорі механізми повернення майна	Повільне виселення тимчасових мешканців; політичні перешкоди

Джерело: розроблено автором на основі [2; 11; 23; 40; 55; 56; 57; 58]

Як свідчать дані табл. 1.1, кожна з досліджених країн сформувала власну модель інтеграції ВПО відповідно до специфіки конфлікту, кількості ВПО та наявних ресурсів. Спільними рисами успішних моделей є: створення спеціалізованих інституційних структур для координації роботи з ВПО (Грузія, Азербайджан, Сербія); законодавче визнання ВПО як окремої вразливої категорії з механізмами репарацій та реституції (Колумбія, Боснія і Герцеговина); забезпечення участі ВПО у прийнятті рішень через дорадчі ради та інші консультативні механізми (Грузія); рівномірний розподіл ВПО для уникнення сегрегації (Хорватія). Водночас досвід країн із найбільшою кількістю ВПО (Судан, Сирія, ДР Конго) засвідчує, що в умовах триваючих конфліктів та обмежених державних ресурсів системна інтеграція залишається практично неможливою без масштабної міжнародної підтримки. Досвід усіх країн також

підтверджує, що тривале надання соціальної допомоги без стимулів до самостійності формує залежність та інертність ВПО, тому важливо поєднувати підтримку з активізацією ВПО.

Український досвід поступово формує власні підходи до інтеграції. Міжнародна організація з міграції (МОМ) з 2016 року здійснює регулярний моніторинг ситуації з ВПО в Україні в рамках National Monitoring System, який охоплює тисячі респондентів та аналізує потреби ВПО у сферах зайнятості, житла, доступу до послуг та психологічного стану [59]. Аналітичний центр CEDOS провів комплексне дослідження вимушеної міграції після початку повномасштабного вторгнення, яке зафіксувало масштаби та географію переміщення населення [53]. ГО «Горизонт змін» у 2022 році дослідила інтеграційні практики ВПО у приймаючих громадах, класифікувавши заходи за категоріями: інформаційна підтримка, психологічна допомога, культурні практики, економічна інтеграція та залучення до громадського життя [45].

Дослідження показують, що більшість конфліктів між ВПО та місцевими мешканцями виникають не через політичні чи культурні суперечності, а через побутові й комунікаційні труднощі. Часто їх можна вирішити шляхом медіації та відкритого діалогу [45]. Зарубіжний досвід підказує: щоб уникнути конфліктів, варто не боятися говорити про них. У багатьох країнах питання інтеграції стає частиною міської політики, працюють фасилітатори, психологи, медіатори [45; 47].

Важливим уроком є й те, що жодна країна не вирішила питання інтеграції лише силами держави. Значну роль завжди відіграють місцеві громади, громадські організації та волонтери [47]. У досвіді всіх досліджених країн є спільний момент – ставлення до ВПО як до активних учасників громади, а не пасивних отримувачів допомоги. Там, де ВПО долучаються до волонтерства, громадських проєктів та локальних ініціатив, інтеграція відбувається значно швидше [19; 45].

Попри війну і складні умови, українці – як місцеві, так і ВПО – демонструють здатність до згуртування. Єдність, довіра, взаємна підтримка та

спільні цінності стають основою для формування зрілої моделі інтеграції. Досвід інших країн та власні напрацювання показують: найважливіше – продовжувати діалог, слухати одне одного й будувати спільне майбутнє на основі взаємоповаги.

Висновки до першого розділу

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні є комплексною системою, яка поєднує загальні конституційні права з додатковими гарантіями, необхідними в умовах вимушеного переміщення. Він спрямований на забезпечення безпеки, відновлення соціальної стабільності та захисту гідності людей, які втратили свої домівки. Законодавство України, зокрема Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Постанова КМУ щодо виплати допомоги та Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення, адаптується до постійно змінних умов воєнного часу, зберігаючи відповідність міжнародним стандартам, закріпленим у Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення. Загалом правовий статус ВПО виступає важливим елементом державної політики, що підтримує людину в період найвищої вразливості.

Основними потребами ВПО є: безпека та стабільність; житло і базові умови проживання; стабільний дохід і працевлаштування; доступна медична та психологічна допомога; соціальна підтримка та правовий захист; вільний доступ до освітніх послуг; умови для інтеграції та відновлення соціальних зв’язків.

Представництво інтересів ВПО у територіальних громадах забезпечується через низку інституційних та безпосередніх механізмів участі: Ради з питань ВПО при органах місцевого самоврядування, громадські ради при виконавчих органах, включення представників ВПО до профільних комісій та робочих груп з питань соціальної політики, житла й освіти, а також через місцеві ініціативи, громадські слухання, бюджет участі та самоорганізацію ВПО.

Ефективне поєднання інституційних, проєктних, комунікаційних та партнерських механізмів сприяє не лише успішній інтеграції ВПО, а й підвищує стійкість, солідарність і спроможність громади до довгострокового розвитку.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду інтеграції та представництва інтересів ВПО десяти країн (Сирії, Колумбії, Іраку, Судану, ДР Конго, Грузії, Боснії і Герцеговини, Сербії, Азербайджану, Хорватії) засвідчив, що успішні моделі базуються на створенні спеціалізованих інституційних структур, законодавчому визнанні ВПО як окремої вразливої категорії, забезпеченні їхньої участі у прийнятті рішень та комплексних програмах інтеграції. Водночас досвід країн із найбільшою кількістю ВПО (Судан, Сирія, ДР Конго) засвідчує, що в умовах триваючих конфліктів системна інтеграція залишається практично неможливою без масштабної міжнародної підтримки. Українські дослідження (МОМ, CEDOS, ГО «Горизонт змін») показують, що більшість конфліктів між ВПО та місцевими мешканцями виникають не через політичні чи культурні суперечності, а через побутові й комунікаційні труднощі, які можна вирішити шляхом медіації та відкритого діалогу. Ключовим уроком є ставлення до ВПО як до активних учасників громади, а не пасивних отримувачів допомоги.

РОЗДІЛ 2
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ДАРНИЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ МІСТА КИЄВА

2.1. Проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб у Дарницькій територіальній громаді міста Києва

Емпіричне дослідження, результати якого представлені у цьому розділі, було проведено на базі Дарницького районного в місті Києві центру соціальних служб. Вибір бази дослідження зумовлений тим, що саме Дарницький район є одним із найбільших за кількістю зареєстрованих ВПО у місті Києві, а Центр соціальних служб виступає ключовою інституцією, що забезпечує їхню первинну підтримку та соціальний супровід. Метою дослідження є виявлення актуальних проблем і потреб ВПО у Дарницькій територіальній громаді міста Києва, оцінка рівня їхньої залученості до процесів прийняття рішень у громаді, а також аналіз особливостей роботи фахівців із цією категорією отримувачів соціальних послуг.

Для збору даних було розроблено та застосовано дві авторські анкети. Перша – анкета «Аналіз проблем та потреб внутрішньо переміщених осіб в Дарницькій територіальній громаді міста Києва» (Додаток А) – призначена для безпосереднього опитування ВПО і охоплює чотири змістові блоки: соціально-демографічні характеристики, матеріальне становище та актуальні проблеми, доступ до послуг та підтримки, а також участь у громадському житті й механізми представництва інтересів. Друга – анкета «Особливості роботи працівників Дарницького районного в місті Києві центру соціальних служб з внутрішньо переміщеними особами» (Додаток Б) – орієнтований на фахівців Центру та містить питання про зміст і форми роботи з ВПО, рівень ресурсного забезпечення, труднощі у здійсненні представництва інтересів та бачення перспектив удосконалення діяльності. Анкети поширювалися у форматі Google Forms, що забезпечило зручність заповнення та анонімність відповідей.

Використання двох взаємодоповнювальних інструментів дозволило отримати комплексне уявлення про ситуацію з двох різних точок зору – отримувача послуг і фахівця-практика.

Вибірку дослідження склали дві групи респондентів. До першої групи увійшли 26 ВПО, які перебувають на обліку або зверталися по допомогу до Дарницького центру соціальних служб. До другої – 11 штатних працівників зазначеного Центру. Загальна кількість респондентів дослідження становила 37 осіб. Вибірка є цілеспрямованою (невипадковою), що зумовлено специфікою досліджуваної проблематики та обмеженим колом осіб, безпосередньо залучених до практики представництва інтересів ВПО в громаді. Такий підхід відповідає логіці якісно-кількісних досліджень у соціальній роботі, де важливіше глибинне розуміння конкретної ситуації, ніж статистична репрезентативність великої вибірки.

Обробка та аналіз отриманих даних здійснювалися методами кількісного аналізу – підрахунку частот і відсоткового розподілу відповідей – у поєднанні з якісним аналізом відкритих відповідей респондентів. Для наочного представлення результатів використовувалися таблиці та діаграми. Зіставлення даних двох груп – ВПО та фахівців Центру – дозволило виявити як збіги, так і розбіжності у сприйнятті проблем, що є самостійним аналітичним результатом дослідження.

Результати анкетування ВПО представленні в параграфу 2.1. А результати анкетування фахівців Центру соціальних служб Дарницького району подані в параграфі 2.2.

Соціально-демографічна характеристика респондентів дослідження є необхідним підґрунтям для коректної інтерпретації отриманих даних та розуміння контексту проблем, з якими стикаються ВПО. Основні соціально-демографічні характеристики ВПО, які брали участь у дослідженні, узагальнено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Соціально-демографічні характеристики ВПО, які брали участь у дослідженні

Характеристика	*Дані*
Стать	- жінки – 26
Вік (переважна група)	- 36–45 років – 15
Рівень освіти	- вища – 19 - повна загальна середня – 5
Зайнятість	- офіційно працюють – 15 - тимчасово не працюють – 7
Сімейний стан	- у шлюбі – 20 - розлучені – 4
Наявність дітей	- мають дітей – 26
Тривалість проживання у громаді	- понад 3 роки – 12 - 2–3 роки – 10 - 1–2 роки – 4

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Як свідчать дані таблиці 2.1, група ВПО є виключно жіночою, що відображає загальноукраїнську тенденцію: переважна більшість внутрішньо переміщених осіб – це жінки з дітьми. Переважаючий вік респонденток – 36–45 років (15 осіб; 57,7 %), що відповідає категорії людей із сформованими соціальними зв'язками та активною батьківською роллю, втрата яких унаслідок переміщення є особливо болючою. Слід також зазначити, що більшість опитаних проживають у Дарницькій громаді понад два роки (22 особи; 84,6 %), що свідчить про довготривалий характер переміщення та актуалізує питання не лише гуманітарної допомоги, а й повноцінної інтеграції та представництва інтересів.

Рівень освіти респонденток дослідження є відносно високим: 19 осіб (73,1 %) мають вищу освіту, що суттєво перевищує середній показник по Україні загалом. Це важлива характеристика, яка, з одного боку, свідчить про значний людський потенціал групи, а з іншого – загострює проблему невідповідності між освітнім рівнем і реальним становищем ВПО: 7 осіб (26,9 %) на момент

опитування тимчасово не працювали, ще 1 респондентка (3,8 %) перебувала у декретній відпустці. Показово, що 20 респонденток перебувають у шлюбі (76,9 %), а всі без винятку мають дітей (26 осіб; 100 %). Це означає, що більшість із них несе подвійне навантаження: адаптація в новому середовищі поєднується з необхідністю забезпечувати стабільність для дитини, що суттєво обмежує ресурси для активної участі в громадському житті.

Одним із ключових індикаторів соціального благополуччя ВПО є їх матеріальне становище. Розподіл відповідей на відповідне запитання анкети наочно ілюструє рисунок 2.1.

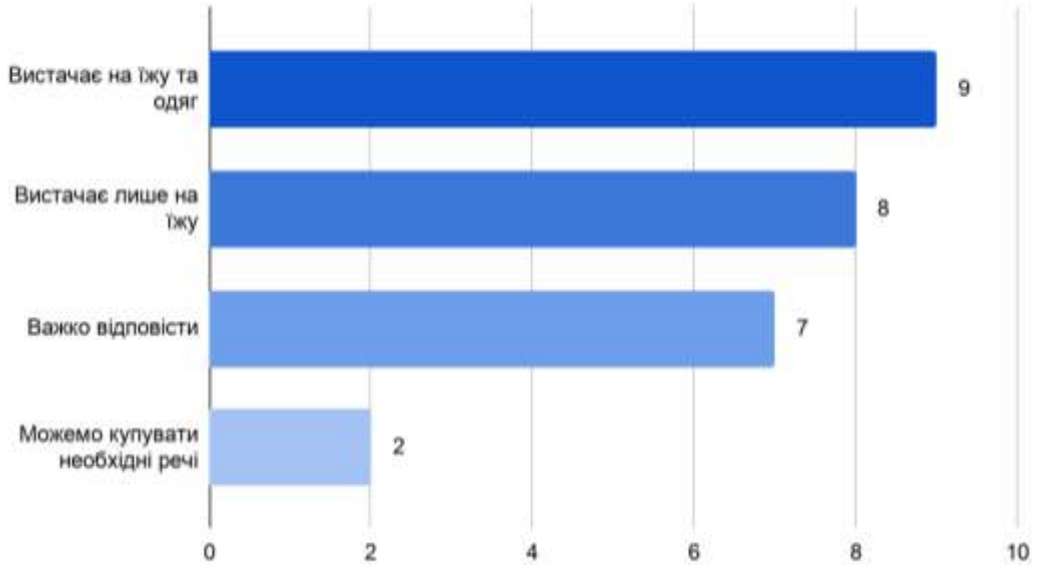

Рис. 2.1. Матеріальне становище ВПО у Дарницькій громаді (n=26)

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Рис. 2.1 унаочнює критично низький рівень матеріального забезпечення більшості опитаних ВПО. Лише 2 респондентки (7,7 %) зазначили, що можуть купувати необхідні речі. Натомість 8 опитаним (30,8 %) вистачає коштів лише на їжу, а 9 особам (34,6 %) – на їжу та одяг. Ще 7 респонденток (26,9 %) не змогли визначитися з відповіддю, що може свідчити про нестабільність їхнього фінансового становища. Таким чином, 24 респондентки дослідження (92,3 %) перебувають у стані матеріальної вразливості, що є потужним структурним чинником, який обмежує можливості їхньої повноцінної соціальної інтеграції.

Отримані дані відображають загальну тенденцію, характерну для більшості ВПО в Україні: значна частка переміщених осіб залишається у стані хронічної фінансової нестабільності навіть після тривалого перебування на новому місці. Особливо тривожним є те, що більшість респонденток дослідження проживають у Дарницькій громаді понад два роки, проте їхній матеріальний стан залишається критичним. Це свідчить про те, що наявний рівень соціальної підтримки не забезпечує поступового виходу ВПО зі стану вразливості, а лише підтримує мінімальний рівень виживання. Така ситуація, у свою чергу, безпосередньо впливає на здатність ВПО брати участь у громадському житті: коли основні ресурси людини спрямовані на задоволення базових потреб, участь у консультаціях, слуханнях чи ініціативах громади відходить на другий план як розкіш, а не як реальна можливість.

Важливо також звернути увагу на те, чого у відповідях немає: жодна з респонденток не обрала найвищий рівень матеріального благополуччя – «не відчуваємо суттєвих фінансових труднощів». Це означає, що навіть серед тих, хто офіційно працює (а таких у вибірці 15 (57,7%)), рівень доходу залишається недостатнім для досягнення фінансової стабільності. Поєднання офіційної зайнятості з матеріальною вразливістю вказує на структурну проблему: ВПО здебільшого вимушені погоджуватися на роботу нижче свого кваліфікаційного рівня або з нижчою оплатою, ніж на попередньому місці проживання. Саме поєднання фінансової нестабільності з необхідністю одночасно дбати про дітей є однією з найбільш виснажливих ситуацій для переміщених сімей, що підтверджується і відкритими відповідями респондентів дослідження.

Аналіз актуальних проблем внутрішньо переміщених осіб. З'ясування кола актуальних проблем є центральним завданням підрозділу. Респондентам було запропоновано обрати всі актуальні для них труднощі з наведеного переліку (множинний вибір). Розподіл відповідей відображено на рисунку 2.2.

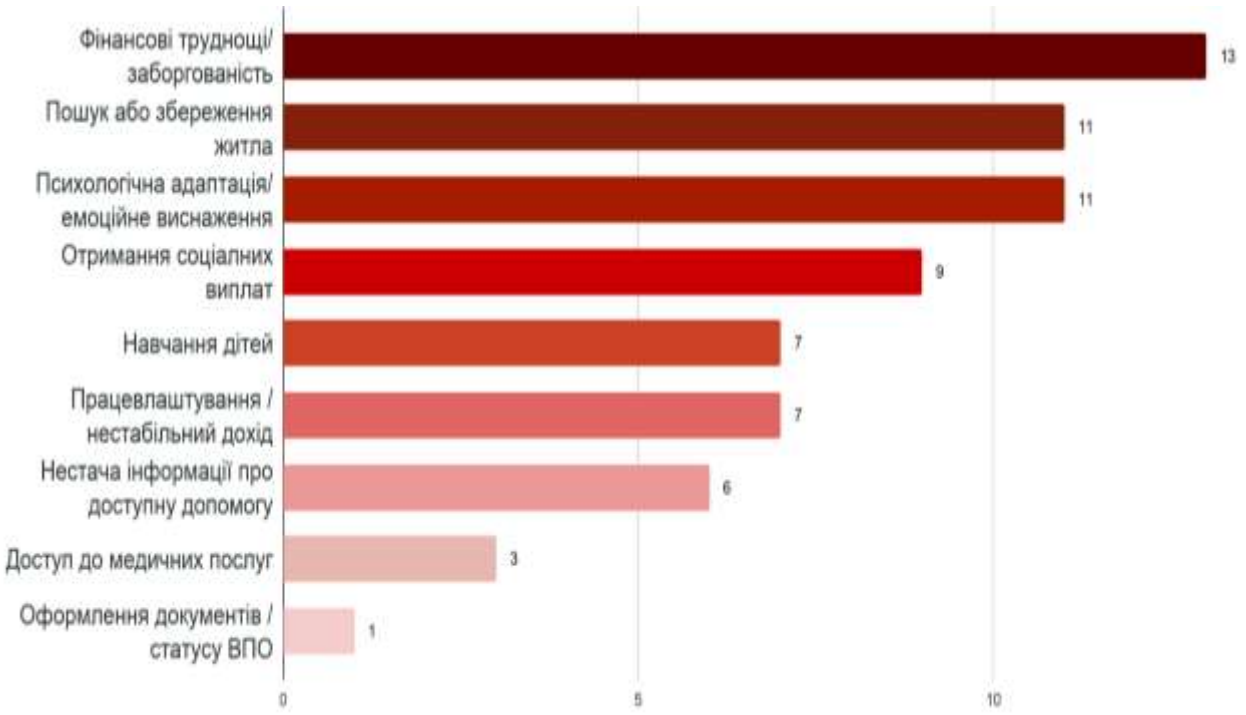

Рис. 2.2. Актуальні проблеми ВПО у Дарницькій громаді (n=26)

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Аналіз даних рис. 2.2 дозволяє виокремити три провідні проблемні зони, кожна з яких охоплює від 11 до 13 респонденток дослідження. На першому місці серед актуальних проблем респонденток перебувають фінансові труднощі та заборгованість (13 осіб; 50 %), що безпосередньо корелює з низькою оцінкою матеріального становища. На другому місці – з однаковою кількістю відповідей по 11 респонденток (42,3 %) – одночасно опинилися дві принципово різні за природою проблеми: пошук або збереження житла та психологічна адаптація й емоційне виснаження.

Житлова проблема є однією з найгостріших для ВПО: переважна більшість респонденток дослідження позбулася власного житла внаслідок бойових дій або тимчасової окупації. В умовах відсутності програм доступного соціального житла у Дарницькій громаді ВПО змушені орендувати помешкання за ринковими цінами, що в умовах обмежених фінансових ресурсів стає нездоланним бар'єром. На цю проблему вказали й самі респондентки у відкритих

відповідях: *«Щоб громада забезпечила житлом як повноцінних громадян країни. Розробила доступні варіанти придбання житла»* (Респондентка 7).

Психологічна адаптація та емоційне виснаження у переміщених осіб є закономірними наслідками тривалого стресу, спричиненого вимушеним переміщенням, втратою майна, соціальних зв'язків та звичного середовища.

Поєднання житлової та психологічної проблем у верхній частині рейтингу є невипадковим: ці дві складові перебувають у тісному взаємозв'язку. Відсутність стабільного та безпечного житла є одним із найпотужніших хронічних стресорів, що унеможливлює повноцінне психологічне відновлення. Людина, яка не знає, чи зможе вона оплатити оренду наступного місяця або чи не попросить її господар звільнити квартиру, фізично не здатна зосередитися на адаптації, розвитку соціальних зв'язків і тим більше на участі в громадському житті. Таким чином, житлова нестабільність є не лише самостійною проблемою, а й структурним бар'єром, який блокує вирішення цілого ряду інших труднощів.

Значна частка респонденток також повідомила про труднощі з отриманням соціальних виплат (9 осіб), проблеми у навчанні дітей та нестабільність зайнятості (по 7 респонденток), а також недостатню інформованість про доступну допомогу (6 осіб). Проблема доступу до інформації, яку зафіксувала фактично кожна четверта респондентка, є мультиплікатором: брак інформації ускладнює вирішення всіх інших труднощів. На це вказала одна з респоденток*: «Надання більше інформації про допомогу: соціальну, медичну, юридичну»* (Респондентка 23).

Окремої уваги заслуговує той факт, що проблема навчання дітей посідає п'яте місце в рейтингу актуальних труднощів 7 осіб (26,9%). З огляду на те, що всі 26 респонденток дослідження мають дітей, ця частка могла б бути вищою – що, ймовірно, свідчить не про відсутність проблеми, а про те, що для частини респонденток питання навчання дітей вже частково вирішене або відступає перед більш нагальними матеріальними й житловими труднощами. Разом із тим складнощі з освітньою адаптацією дітей ВПО – зміна школи, необхідність наздоганяти програму, психологічний стрес від нового колективу – є добре

задокументованою проблемою, і їх присутність у рейтингу підтверджує, що ця тема залишається актуальною для значної частини переміщених сімей Дарницької громади.

Доступ до соціальних послуг та оцінка їх якості. Важливим індикатором ефективності представництва інтересів ВПО є рівень їх обізнаності щодо наявних послуг, а також якість і результативність отриманої допомоги. Зведені дані щодо цього блоку питань представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники доступу до послуг та їх якості (n=26)

Показник	Так	Частково	Ні
Знає, куди звернутися у громаді	6 осіб (23,1 %)	16 осіб (61,5 %)	4 особи (15,4 %)
Зверталася по допомогу до організацій	26 осіб (100 %)	–	–
Питання було вирішено	8 осіб (30,8 %)	17 осіб (65,4 %)	1 особа (3,8 %)
Відчуває підтримку з боку громади та служб	10 осіб (38,5 %)	11 осіб (42,3 %)	5 осіб (19,2 %)

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Дані таблиці 2.2 засвідчують суттєву прогалину в інформаційному забезпеченні ВПО. Лише 6 респонденток (23,1%) чітко знають, до кого звернутися в громаді для отримання допомоги, тоді як 16 осіб (61,5%) орієнтуються лише частково, а 4 респондентки (15,4%) не мають такого уявлення взагалі. Тобто 20 осіб дослідження (76,9%) відчувають інформаційний дефіцит, що суттєво обмежує їхній доступ до наявних ресурсів підтримки.

Водночас усі 26 респондентки (100%) вже зверталися по допомогу до державних або недержавних організацій. Найчастіше зверталися з питань гуманітарної допомоги – 20 осіб (76,9%), оформлення статусу ВПО – 16 респонденток (61,5%), отримання соціальних виплат – 13 осіб (50,0%) та матеріальної допомоги – 9 респонденток (34,6%). Менш поширеними були звернення з питань психологічної допомоги – 5 осіб (19,2%), юридичних консультацій та медичних питань – по 4 респондентки (15,4%), що може свідчити

як про обмежену доступність відповідних послуг, так і про нижчий рівень обізнаності щодо їх існування.

Оцінка якості отриманих послуг розподілилася таким чином: 9 осіб (34,6%) оцінили її як середню, 7 респонденток (26,9%) – як скоріше високу, 4 особи (15,4%) – як високу. Проте 5 респонденток (19,2%) охарактеризували якість як скоріше низьку, а 1 респондентка (3,8%) – як низьку. Результативність вирішення запитів виявилася ще нижчою: лише 8 осіб (30,8%) зазначили, що їхнє питання було вирішено повністю; переважна більшість – 17 респонденток (65,4%) – відзначила лише часткове вирішення. Лише 10 осіб (38,5%) відчувають повноцінну підтримку з боку громади та соціальних служб. Про системну проблему свідчить і відкрита відповідь однієї з резпонденток: «*Якщо ВПО працюють, то немає можливості звертатися в робочий час, і виходить, що нічого отримати, бути почутою немає можливості*» (Респондентка 20).

Залученість ВПО до громадського життя та механізми представництва інтересів. Ключовим аспектом дослідження є оцінка рівня участі ВПО у прийнятті рішень у громаді. Розподіл відповідей на відповідні запитання анкети відображено на рисунку 2.3.

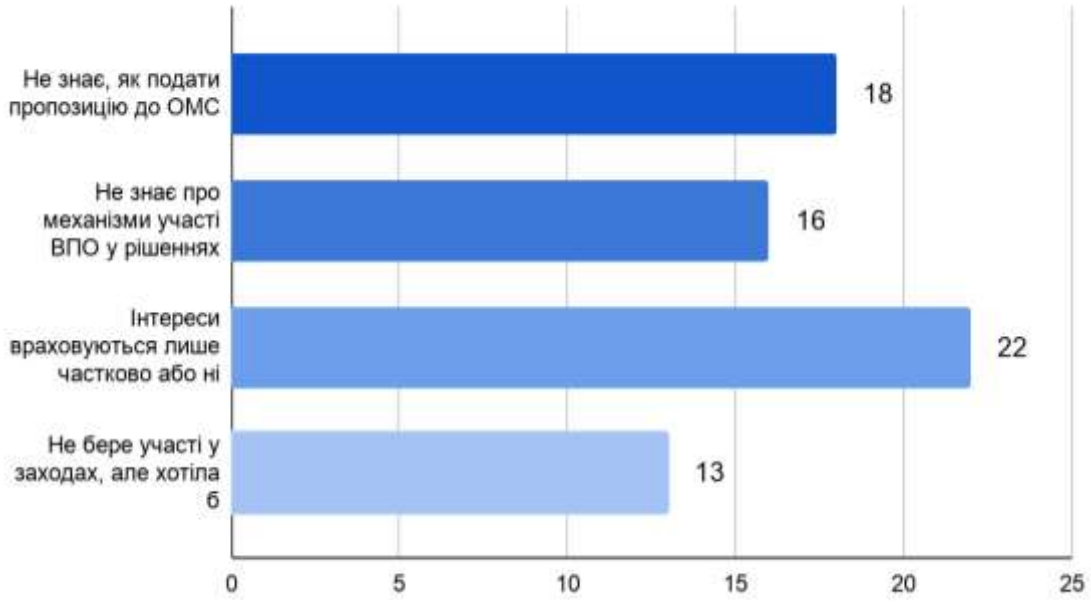

Рис. 2.3. Показники залученості ВПО до громадського життя (n=26)

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Дані рис. 2.3 виявляють глибоке протиріччя між потенційним бажанням ВПО брати участь у громадському житті та реальними можливостями для цього. З одного боку, 13 респонденток (50,0%) зазначили, що не беруть участі в заходах громади, але хотіли б. З іншого боку, 16 осіб (61,5%) взагалі не знають про механізми участі ВПО у прийнятті рішень – громадські слухання, консультації, ради ВПО тощо.

Ще більш промовистим є показник обізнаності щодо права на звернення до органів місцевого самоврядування: 18 осіб (69,2%) не знають, як це зробити на практиці. Загалом 22 респондентки (84,6%) вважають, що їхні інтереси враховуються лише частково або не враховуються взагалі, що свідчить про суб'єктивне відчуття невидимості, характерне для переважної частини вибірки.

Такі результати є симптоматичними: проблема не в пасивності ВПО, а передусім у недостатньому інформуванні та відсутності зрозумілих і доступних механізмів участі. Про це свідчить і те, що 4 респондентки (15,4%), які знають, як подати пропозицію до ОМС, скористалися цією можливістю, – тобто поінформованість безпосередньо конвертується у дію.

2.2. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб в Дарницькій територіальній громаді міста Києва

Показовим прикладом здійснення представництва інтересів ВПО в територіальній громаді є досвід Дарницької територіальної громади міста Києва.

У Дарницькій територіальній громаді міста Києва питання представництва інтересів та участі ВПО є особливо актуальним. Дарницький район є одним із найбільших районів столиці, що поєднує житлові масиви (Осокорки, Позняки, Харківський), промислові зони, освітні та соціальні інфраструктурні об'єкти. За даними заступниці голови КМДА М. Хонди, станом на червень у Дарницькому районі проживало 41 732 ВПО (з них 7 484 дитини), що є одним із найвищих показників серед районів Києва [52]. За даними очільника Дарницької РДА М. Калашника, загальна кількість ВПО у районі сягнула 73 тисяч осіб [30]. Така

висока концентрація ВПО створює водночас і можливості, і виклики для ефективного включення їх у життя громади.

Важливу роль у представництві інтересів ВПО відіграють інституційні механізми, що діють у Дарницькій громаді. Рада з питань ВПО при Дарницькій районній в місті Києві державній адміністрації є консультативно-дорадчим органом, створеним для сприяння забезпеченню та захисту прав та інтересів ВПО, а також сприяння їх адаптації та інтеграції у Дарницькому районі [41]. Як зазначив М. Калашник, у Дарницькій та Оболонській РДА Раду ВПО було створено ще до ухвалення відповідного підзаконного акту щодо необхідності утворення такого консультативно-дорадчого органу [30]. До складу Ради входять представники спільноти ВПО, працівники районної адміністрації, а також представники переміщених громад – зокрема, представники Нижньодуванської селищної військової адміністрації, що посилює співпрацю між громадами та дозволяє ефективніше представляти інтереси ВПО.

Дарницька районна державна адміністрація та органи місцевого самоврядування забезпечують відкритість і доступність до процесів ухвалення рішень. Через офіційний веб-сайт, соціальні мережі та публічні заходи мешканці громади, зокрема ВПО, мають можливість отримувати інформацію про діяльність органів влади, соціальні програми, громадські слухання та проєкти розвитку. Зокрема, у 2025 році Дарницькою РДА було проведено публічну консультацію на тему «Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб» [41]. Це створює передумови для того, щоб ВПО не залишалися соціально ізольованими, а могли брати участь у діалозі з владою.

Перспективним механізмом представництва інтересів ВПО є участь у дорадчих та консультативних органах, робочих групах і громадських радах при органах місцевої влади. Громадська рада при Дарницькій РДА проводить регулярні засідання, на яких розглядаються питання, що стосуються різних категорій мешканців району, у тому числі ВПО [41]. Залучення ВПО до таких структур дозволяє враховувати їхній досвід під час формування соціальної

політики, планування бюджету, розробки програм соціального захисту, житлової підтримки та інтеграційних заходів.

Важливим інструментом участі є також механізми громадської активності через проєкти, зокрема бюджет участі, громадські ініціативи, діяльність хабів та соціальних просторів. У Дарницькому районі функціонує соціальний хаб для ВПО, організований спільно Дарницькою РДА та Краматорською міською військовою адміністрацією. Хаб надає комплекс послуг: гуманітарну допомогу, консультації юриста та психолога, організацію дитячого дозвілля, а його послугами користуються близько 3000 сімей [49]. Такі формати слугують платформою для взаємодії між місцевими мешканцями та ВПО, сприяють спільній реалізації соціальних та волонтерських проєктів.

Окрему увагу варто приділити комунікаційним механізмам. Для ВПО важливо мати доступ до зрозумілої та актуальної інформації про соціальні послуги, можливості участі в громадському житті, контакти соціальних служб і громадських організацій. У межах Дарницької громади функціонують Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Дарницького району [18], Центр надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП), Центр соціальних служб Дарницького району [54], а також Дарницький осередок Товариства Червоного Хреста України, який надає адресну гуманітарну підтримку ВПО та іншим вразливим мешканцям району [15].

Соціальні програми, що реалізуються в Дарницькій громаді м. Києва, також є простором активної участі ВПО. Внутрішньо переміщені особи можуть залучатися до оцінювання ефективності соціальних, медичних і психологічних сервісів, брати участь у розробці нових форм підтримки, входити до комісій або робочих груп, що займаються розподілом ресурсів чи реалізацією програм допомоги. Зокрема, за даними звіту про житлові права ВПО у Києві, у Дарницькому районі 169 сімей (344 людини) отримують підтримку в рамках проєкту УВКБ ООН [24]. Такий підхід сприяє підвищенню адресності та результативності соціальної політики.

Важливим напрямом інтеграції є економічна участь ВПО. Підтримка малого бізнесу, грантові програми, професійна перепідготовка та партнерство з місцевими роботодавцями дозволяють ВПО не лише забезпечувати власну фінансову стабільність, а й робити внесок у розвиток економіки громади. У 2024 році 15 сімей ВПО, зареєстрованих у Дарницькому районі, отримали квартири, придбані за кошти міського бюджету, а загалом у районі близько 800 громадян очікують на житло [42]. Участь ВПО в економічному житті району посилює їхню соціальну інтеграцію та зменшує ризики маргіналізації.

Разом із тим суттєвим викликом залишається рівень довіри з боку ВПО до інститутів влади. Для її зміцнення необхідні регулярні публічні зустрічі, форуми, громадські слухання, формати зворотного зв'язку, у межах яких ВПО можуть безпосередньо озвучувати свої проблеми та пропозиції. Важливим є також моніторинг ефективності механізмів участі, зокрема через опитування та аналіз реального впливу пропозицій ВПО на ухвалені рішення.

Значний потенціал має партнерство Дарницької громади з громадськими, благодійними та міжнародними організаціями, які працюють з ВПО. Зокрема, у Дарницькому районі діє благодійний фонд «Право на захист», який співпрацює з Агентством ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та надає допомогу ВПО [24]. Така співпраця дозволяє залучати додаткові ресурси, реалізовувати комплексні програми соціальної адаптації та створювати простір для спільної участі ВПО і місцевих мешканців у відновленні та розвитку громади. Недержавні організації часто виступають ключовими суб'єктами представництва інтересів ВПО, оскільки вони здатні оперативно реагувати на потреби внутрішньо переміщених осіб та забезпечувати зв'язок між ВПО та органами влади [22].

Для визначення особливостей представництва інтересів ВПО в Дарницькій територіальній громаді міста Києва нами було проведено анкетування працівників Дарницького центру соціальних служб. В анкетуванні взяло участь 11 фахівців. Основні соціально-демографічні характеристики працівників центру, які брали участь у дослідженні, узагальнено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Соціально-демографічні характеристики працівників центру, які брали участь у дослідженні

Характеристика	Дані
Стать	- жінки – 10 - чоловіки – 1
Вік (переважна група)	- 26–35 років – 5
Рівень освіти	- бакалавр – 7 - магістр/спеціаліст – 4
Посада	- фахівці із соціальної роботи – 4 - соціальні працівники – 4 - психолог – 1
Стаж роботи з ВПО	- 3–5 років – 6 - 1–3 роки – 3

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Щодо групи фахівців Центру, то вона також переважно жіноча – 10 осіб (90,9%), відносно молода – 5 респондентів (45,5%) у віці 26–35 років – та достатньо досвідчена: понад 9 фахівців (81,8%) мають стаж роботи з ВПО від одного року і більше, що забезпечує необхідну практичну компетентність для оцінки ситуації. Щодо стажу роботи з ВПО, то більшість фахівців мають досвід роботи 3–5 років – 6 осіб (54,5%), ще 3 респонденти (27,3%) працюють у цій сфері від 1 до 3 років.

Особливості роботи фахівців Дарницького центру соціальних служб з ВПО. Для отримання комплексної картини ситуації паралельно проводилося опитування 11 працівників Центру. Зведену характеристику ключових показників роботи фахівців відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.4

Характеристика роботи фахівців Центру з ВПО (n=11)

Показник	Результат
Представництво інтересів ВПО	- частково – 10 осіб - так – 1 особа
Форми роботи з ВПО	- інформування – 6 осіб

	- консультації – 3 особи - соціальний супровід – 2 особи
Міжвідомча взаємодія	- іноді – 8 осіб - постійно – 3 особи
Партнери взаємодії	- органи соціального захисту – 7 осіб - громадські організації – 4 осіб
Оцінка доступності послуг	- середній рівень – 11 осіб
Системні механізми збору потреб ВПО	- частково – 7 осіб - так – 1 особа - важко відповісти – 3 особи
Достатність ресурсів Центру	- частково – 10 осіб - так – 1 особа
Яких ресурсів не вистачає	- фінансування – 6 осіб - матеріально-технічного забезпечення – 3 особи - часу для роботи – 2 особи
Труднощі при представництві інтересів	- низька активність впо – 3 особи - брак механізмів – 2 особи - бюрократичні перешкоди – 2 особи - відсутність чітких механізмів впливу – 2 особи - недостатня підтримка з боку органів влади – 1 особа - брак часу – 1 особа
Пріоритетні пропозиції щодо вдосконалення	- покращення міжвідомчої взаємодії – 7 осіб - регулярні консультації з впо – 2 особи - індивідуальний підхід – 1 особа - інформаційні кампанії – 1 особа

Джерело: складено автором на основі результатів анкетування

Дані таблиці 2.3 дозволяють зробити низку важливих висновків щодо практики представництва інтересів ВПО на рівні Центру. По-перше, жоден із фахівців не оцінює рівень доступності соціальних послуг у районі вище за «середній». По-друге, 10 респондентів (90,9%) підтвердили, що представництво інтересів ВПО здійснюється лише «частково», і жоден із них не назвав повноцінним виконання цієї функції. Це означає, що навіть на думку самих фахівців, Центр реалізує функцію представництва не в повному обсязі.

Аналіз форм роботи з ВПО засвідчує домінування інформаційно-консультативних підходів: 6 фахівців (54,5%) зазначили інформування щодо прав і послуг, 3 респонденти (27,3%) – індивідуальні консультації, тоді як лише

2 особи (18,2%) вказали на використання соціального супроводу. Це свідчить про те, що Центр переважно діє як «інформаційне вікно», а не як суб'єкт активного адвокаційного впливу.

Разом із тим 10 фахівців (90,9%) висловили готовність долучатися до розробки нових програм та ініціатив для ВПО – за умови наявності відповідних ресурсів. Показовою є й структура міжвідомчої взаємодії Центру: 7 респондентів (63,6%) взаємодіють переважно з органами соціального захисту, тоді як контакти з громадськими організаціями підтримують лише 4 фахівці (36,4%). Медичні установи, освітні заклади та міжнародні організації практично не згадуються як партнери. Така вузькість партнерської мережі означає, що ВПО з комплексними потребами – наприклад, ті, кому одночасно потрібна юридична, психологічна та медична допомога – фактично не отримують комплексного супроводу, а переміщуються між установами самостійно.

Проблема ресурсного забезпечення виявилася наскрізною: 10 працівників (90,9%) вказали на недостатність ресурсів Центру. Серед конкретних дефіцитів найчастіше називали брак фінансування – 6 осіб (54,5%), матеріально-технічного забезпечення – 3 респонденти (27,3%) та часу для індивідуальної роботи з клієнтами – 2 фахівці (18,2%).

Брак часу на індивідуальну роботу є особливо показовим дефіцитом, оскільки саме індивідуальний підхід є необхідною умовою ефективного представництва інтересів. Коли фахівець не має змоги глибоко вникнути в ситуацію конкретної людини, представництво зводиться до формального інформування, а не до реального захисту прав. Це підтверджується і відкритими відповідями працівників: серед пропозицій щодо покращення роботи звучали «посилення комплексного підходу», «індивідуальний супровід ВПО» та «перехід від допомоги до інтеграції».

Серед труднощів при здійсненні представництва інтересів на першому місці – низька активність самих переселенців (3 фахівці (27,3%)). Однак, зіставляючи цей висновок із даними анкетування ВПО, можна стверджувати: «пасивність» не є природною рисою цієї групи – вона зумовлена передусім

відсутністю зрозумілих механізмів участі та браком інформації про них. Бюрократичні перешкоди та відсутність чітких механізмів впливу (по 2 респонденти (18,2%)) підтверджують системний, а не особистісний характер проблем. Стратегічним напрямом, який самі фахівці вважають пріоритетом, є покращення міжвідомчої взаємодії (7 осіб (63,6%)), що узгоджується з результатами аналізу зарубіжного досвіду, представленого у підрозділі 1.3.

Окремої уваги заслуговує питання механізмів збору потреб ВПО для їх подальшої трансляції до органів місцевого самоврядування. Лише 1 із 11 фахівців (9,1%) підтвердив існування системних механізмів у цій сфері; 7 респондентів (63,6%) визнали, що такі механізми функціонують лише частково, а 3 особи (27,3%) – взагалі не змогли відповісти на це питання. Це означає, що зворотний зв’язок між потребами ВПО та рішеннями громади фактично відсутній: навіть якщо фахівці Центру і збирають інформацію про труднощі клієнтів, вона не перетворюється на систематичні рекомендації або звернення до органів місцевого самоврядування. Таким чином, Центр, попри свій потенціал як посередника між ВПО і владою, не виконує цієї функції повною мірою.

Таким чином, результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють сформулювати комплексну картину проблем і потреб ВПО у Дарницькій територіальній громаді. По-перше, ВПО перебувають у стані багатовимірної вразливості: матеріальної, житлової, психологічної та інформаційної. По-друге, всупереч поширеному стереотипу про «пасивність» переміщених осіб, дані дослідження свідчать: більшість ВПО прагне до активнішої участі в громадському житті, але не має для цього необхідної інформації та доступних інструментів. По-третє, Центр соціальних служб функціонує переважно у реактивному режимі – надає допомогу у відповідь на звернення, але не має достатніх ресурсів і механізмів для системного представництва інтересів ВПО. По-четверте, міжвідомча взаємодія здійснюється лише епізодично, а системних механізмів агрегування потреб ВПО та їх трансляції до органів місцевого самоврядування фактично не існує. Ці висновки

визначають конкретні напрями розробки методичних рекомендацій, які будуть представлені в наступному підрозділі.

2.3. Методичні рекомендації органам місцевого самоврядування щодо підвищення ефективності залучення внутрішньо переміщених осіб до громадського життя

Результати емпіричного дослідження, представлені у підрозділах 2.1 та 2.2, свідчать про наявність системних проблем у сфері представництва інтересів ВПО та їх залучення до громадського життя Дарницької територіальної громади. Переважна більшість виявлених труднощів – брак інформації, відсутність зрозумілих механізмів участі, слабка міжвідомча взаємодія, недостатність ресурсів Центру соціальних служб – мають не особистісний, а структурний характер. Це означає, що їх усунення потребує не лише зусиль окремих фахівців, а й системних управлінських рішень на рівні органів місцевого самоврядування (далі – ОМС). Метою цього підрозділу є розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій для ОМС Дарницької громади щодо підвищення ефективності залучення ВПО до громадського життя та вдосконалення механізмів представництва їхніх інтересів.

Розроблені рекомендації ґрунтуються на трьох взаємодоповнювальних підставах: по-перше, на результатах власного емпіричного дослідження; по-друге, на теоретичних засадах та аналізі механізмів представництва інтересів ВПО, розкритих у підрозділі 1.2; по-третє, на узагальненні зарубіжного та вітчизняного досвіду інтеграції ВПО, систематизованого у підрозділі 1.3. Рекомендації структуровані за п’ятьма стратегічними напрямами, які у сукупності формують комплексну модель залучення ВПО до громадського життя. Загальна схема рекомендацій відображена на рисунку 2.4.

Рис. 2.4. Схема напрямів методичних рекомендацій щодо залучення ВПО до громадського життя

Джерело: розроблено автором самостійно

Рис. 2.4 відображає п’ять взаємопов’язаних напрямів, які у сукупності спрямовані на підвищення ефективності залучення ВПО до громадського життя. Реалізація кожного з напрямів окремо може дати часткові результати, однак лише їх системне поєднання здатне забезпечити сталий ефект. Нижче кожен напрям розкривається детально з конкретними рекомендаціями щодо заходів.

Першим та найбільш нагальним є напрям інформаційного забезпечення та комунікації з ВПО. Дослідження виявило, що 16 опитаних ВПО не знають про механізми участі у прийнятті рішень, 18 осіб не розуміють, як подати пропозицію до органів місцевого самоврядування, а 4 респонденти не знають, куди звернутися по допомогу взагалі.

Ці дані свідчать про глибокий інформаційний розрив між ВПО та інституційною системою підтримки. Інформаційна підтримка є базовою умовою будь-якої форми участі ВПО у житті громади. З огляду на це, ОМС рекомендується розробити та розповсюдити єдиний довідник ВПО Дарницької громади у друкованому та електронному форматах із переліком усіх служб,

контактними даними та умовами отримання послуг. Доцільно також організувати регулярні (не рідше одного разу на квартал) безкоштовні інформаційні зустрічі для ВПО на базі Центру, ЦНАП та хабів, де представники різних служб роз'яснюватимуть права та можливості у доступній формі. Важливим є й запровадження щомісячної розсилки через месенджери з актуальними новинами громади, змінами в умовах виплат та анонсами заходів. Окремою рекомендацією є передбачення прийому ВПО у вечірні години або у суботу, що забезпечить доступність послуг для зайнятих переселенців, які не можуть звертатися до служб у робочий час – на цю проблему прямо вказала одна з респонденток дослідження.

Другий напрям стосується створення та забезпечення реального функціонування механізмів участі ВПО у прийнятті рішень. Результати дослідження демонструють характерний парадокс: ВПО прагнуть брати участь у житті громади 13 респонденток (50,0%) висловили таке бажання, але системних механізмів для цього фактично не існує. Досвід Грузії, проаналізований у підрозділі 1.3, засвідчує, що дорадчі ради при органах місцевого самоврядування є дієвим інструментом включення ВПО у процеси прийняття рішень.

Третій напрям – налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії та партнерства. Дані анкетування фахівців Центру зафіксували, що міжвідомча взаємодія відбувається лише «іноді» 9 осіб (72,7%), а партнерська мережа є вкрай вузькою: 8 осіб (63,6%) взаємодіють переважно з органами соціального захисту, тоді як медичні установи, освітні заклади та громадські організації задіяні епізодично. Водночас ВПО мають комплексні, взаємопов'язані потреби, які не можуть бути задоволені в рамках однієї установи. Недержавні організації здатні забезпечити оперативний зв'язок між ВПО та органами влади і тому повинні бути повноправними партнерами у цій системі. Реалізація цього напряму передбачає формування міжвідомчої координаційної групи з питань ВПО у Дарницькій громаді за участю представників РДА, Центру соціальних служб, ЦНАП, закладів охорони здоров'я, освіти, громадських організацій та Ради ВПО. Запровадження системи «єдиного вікна» на базі ЦНАП або Центру – де ВПО

отримує первинну діагностику потреб і скерування у відповідні служби без необхідності самостійно обходити установи – суттєво знизило б бар'єри доступу до допомоги. Укладення угод про співпрацю між Центром і медичними, освітніми та юридичними службами дозволить перейти від стихійної до системної взаємодії.

Четвертий напрям охоплює заходи з ресурсного забезпечення Дарницького центру соціальних служб. Дослідження виявило, що 90,9% фахівців Центру вказують на недостатність ресурсів, а серед пріоритетних дефіцитів – брак фінансування 7 осіб (54,5%), матеріально-технічного забезпечення 4 особи (27,3%) та часу для індивідуальної роботи з клієнтами 2 особи (18,2%). Ресурсна недостатність є структурним чинником, який обмежує якість послуг незалежно від мотивації та компетентності фахівців. Для усунення цього дефіциту рекомендується передбачити у бюджеті Дарницької громади цільові видатки на зміцнення матеріально-технічної бази Центру в частині роботи з ВПО. Водночас доцільно активно залучати міжнародне грантове фінансування від УВКБ ООН, МОМ та ЮНІСЕФ на реалізацію конкретних програм підтримки ВПО, використовуючи напрацьований досвід проєктної діяльності. Не менш важливим є перегляд нормативів навантаження на фахівців, безпосередньо задіяних у роботі з ВПО, та організація регулярного – не рідше двох разів на рік – підвищення їхньої кваліфікації з питань соціальної адвокації, представництва інтересів та психологічних аспектів роботи з травмою. Розгляд можливості запровадження окремої посади координатора з питань ВПО, який виключно займатиметься агрегуванням потреб переселенців та їх трансляцією до ОМС, також видається обґрунтованим кроком.

П'ятий напрям стосується індивідуального супроводу та соціальної інтеграції ВПО. Дані дослідження свідчать, що більшість ВПО перебувають у громаді понад два роки, однак рівень їхньої матеріальної забезпеченості залишається критично низьким, а відчуття включеності до громади – недостатнім. Це вказує на те, що разова або гуманітарна допомога не вирішує питання довгострокової інтеграції. Т. Семигіна зазначає, що саме системно-

екологічна модель соціальної роботи, орієнтована на тривалий індивідуальний супровід, є найефективнішою у роботі з ВПО [47]. З цього випливає рекомендація запровадити систему індивідуального соціального супроводу для ВПО, які перебувають у складних життєвих обставинах, із розробкою індивідуальних планів розвитку та закріпленням відповідального фахівця за кожним клієнтом. Паралельно слід реалізовувати програми підтримки зайнятості у партнерстві з Дарницьким центром зайнятості – ярмарки вакансій, курси перекваліфікації, інформаційні сесії про самозайнятість. Організація психологічних груп підтримки для різних категорій ВПО, сприяння розвитку неформальних спільнот переселенців та проведення спільних заходів для ВПО і місцевих жителів є важливими складовими інтеграційного процесу, оскільки саме горизонтальні соціальні зв’язки, як показує зарубіжний досвід, прискорюють відчуття приналежності до нової громади.

Для систематизації запропонованих рекомендацій та полегшення їх практичного застосування розроблено зведений план реалізації, представлений у таблиці 2.4.

Таблиця 2.5

Зведений план реалізації методичних рекомендацій для ОМС Дарницької громади

Напрям	Ключові заходи	Виконавці	Термін
1. Інформаційне забезпечення та комунікація	Довідник ВПО; інформаційні зустрічі; розсилка через месенджери; вечірній прийом; інформаційні стенди	РДА, Центр соц. служб, ЦНАП	1–3 міс.
2. Механізми участі ВПО у рішеннях	Реальне функціонування Ради ВПО; публічні консультації; е-форма для звернень; Бюджет участі	РДА, Рада ВПО	3–6 міс.
3. Міжвідомча взаємодія та партнерство	Координаційна група; «єдине вікно»; угоди про співпрацю з медичними, освітніми, ГО	РДА, Центр соц. служб, партнери	3–6 міс.
4. Ресурсне забезпечення Центру	Цільові бюджетні видатки; гранти МОМ, УВКБ ООН; підвищення	РДА, Центр соц. служб	6–12 міс.

	кваліфікації; посада координатора ВПО		
5. Індивідуальний супровід та інтеграція	Індивідуальні плани розвитку; програми зайнятості; групи підтримки; спільні заходи ВПО і місцевих	Центр соц. служб, ГО, Центр зайнятості	Постійно

Джерело: розроблено автором

Зведений план, представлений у таблиці 2.4, диференціює заходи за виконавцями та орієнтовними термінами реалізації. Перші два напрями – інформаційне забезпечення та активація механізмів участі – є пріоритетними і можуть бути реалізовані у стислі терміни (1–6 місяців), оскільки не потребують значних фінансових витрат, а лише організаційної та управлінської волі. Напрями 3 та 4, пов’язані з перебудовою міжвідомчої взаємодії та ресурсним забезпеченням, є більш тривалими та потребують бюджетного планування і партнерських домовленостей. П’ятий напрям – індивідуальний супровід та інтеграція – носить постійний характер і має ставати частиною стандартної операційної практики Центру, а не разовою кампанією.

Послідовність реалізації напрямів не є довільною: вона відображає логіку поступового нарощування залучення ВПО – від базового інформування до реального представництва інтересів у рішеннях громади. Без виконання першого напряму – усунення інформаційного дефіциту – жодні механізми участі не запрацюють, оскільки люди просто не знатимуть про їх існування. Без третього напряму – налагодження міжвідомчої взаємодії – навіть добре поінформовані ВПО стикатимуться з бюрократичними бар’єрами при спробі вирішити комплексні питання. Саме тому таблиця 2.4 відображає не просто перелік заходів, а цілісний алгоритм дій, де кожен наступний напрям спирається на результати попереднього.

Важливо підкреслити, що ефективність запропонованих рекомендацій залежить не лише від їх формального впровадження, а й від дотримання ключових принципів роботи з ВПО. Принцип партнерства передбачає, що ВПО мають бути не лише об’єктами допомоги, а й активними суб’єктами планування

та оцінки послуг. Принцип комплексності означає, що жодна з проблем ВПО – ні житлова, ні психологічна, ні інформаційна – не може бути вирішена ізольовано, а тому необхідний системний підхід. Принцип поступового переходу від гуманітарної допомоги до інтеграції передбачає, що в міру стабілізації ситуації акцент має зміщуватися від разової підтримки до розвитку самостійності та самодостатності ВПО.

Окремо варто наголосити на значенні довіри як передумови будь-якого ефективного залучення. Результати дослідження засвідчили, що значна частина ВПО відчуває лише часткову підтримку з боку громади та служб 11 осіб (42,3%), а 5 респонденток (19,2%) не відчувають її взагалі. Це означає, що між ВПО та інституціями громади існує дефіцит довіри, який не можна подолати виключно адміністративними заходами. Довіра формується через послідовність і передбачуваність дій влади, через реальне – а не декларативне – реагування на звернення ВПО, через відчуття людини, що її чують і що її думка щось змінює. Саме тому кожна з рекомендованих заходів у кінцевому підсумку спрямована не лише на вирішення конкретної проблеми, а й на поступове відновлення цього довіри.

Моніторинг та оцінка ефективності реалізації рекомендацій є невід’ємною складовою запропонованої системи заходів. ОМС рекомендується щорічно проводити опитування ВПО щодо рівня їхньої задоволеності послугами та відчуття включеності до громади; відстежувати динаміку ключових показників – частку ВПО, обізнаних з механізмами участі, кількість поданих звернень до ОМС, частку випадків, де питання вирішено повністю; публікувати щорічні звіти про стан реалізації програм підтримки ВПО у відкритому доступі. Така система моніторингу не лише дозволяє оцінювати результати, а й підвищує підзвітність ОМС перед громадою та самими ВПО, що є важливим елементом довіри між переселенцями та місцевою владою.

Зарубіжний досвід, проаналізований у підрозділі 1.3, підтверджує, що успіх інтеграційних програм безпосередньо залежить від наявності системи зворотного зв’язку між ВПО та органами влади. У Грузії саме запровадження

громадянських дорадчих рад при органах місцевого самоврядування суттєво підвищило задоволеність ВПО результатами переміщення. Цей приклад підтверджує, що запропоновані для Дарницької громади рекомендації не є теоретичними конструкціями, а спираються на перевірену міжнародну практику, адаптовану до українських реалій воєнного часу.

Отже, запропоновані методичні рекомендації являють собою комплексну, логічно взаємопов'язану систему заходів, спрямованих на подолання виявлених у ході дослідження бар'єрів між ВПО та інституційним середовищем Дарницької громади. Їх практична реалізація потребує скоординованих зусиль органів місцевого самоврядування, Дарницького районного центру соціальних служб, громадських організацій та самих ВПО. Ключовою умовою успіху є ставлення до ВПО не як до тимчасових «гостей», що потребують лише гуманітарної допомоги, а як до повноправних членів громади, чий досвід, потенціал і думка мають реальну вагу при прийнятті управлінських рішень.

Підсумовуючи, зазначимо, що підрозділ 2.3 є логічним продовженням емпіричного аналізу, представленого у підрозділі 2.1 та 2.2.: виявлені там проблеми знаходять тут конкретні управлінські відповіді. Розроблені рекомендації не претендують на вичерпність, адже ситуація з ВПО в Україні залишається динамічною і потребує постійного моніторингу та коригування заходів. Водночас вони формують системну основу, від якої ОМС Дарницької громади може відштовхуватися у своїй щоденній управлінській практиці – з орієнтацією не на разову допомогу, а на довгострокову інтеграцію переміщених осіб як повноправних членів громади.

Висновки до другого розділу

Емпіричне дослідження, проведене на базі Дарницького районного в місті Києві центрі соціальних служб за участю 26 внутрішньо переміщених осіб та 11 фахівців Центру, дозволило сформувати комплексну картину проблем і потреб ВПО у Дарницькій територіальній громаді. Результати анкетування засвідчили, що переважна більшість опитаних ВПО перебуває у стані багатовимірної

вразливості: понад 24 респондентки дослідження (92,3 %) відчувають матеріальні труднощі, 11 респонденток (42,3%) стикаються з житловою проблемою, стільки ж потерпають від психологічного виснаження, а 18 осіб (69,2%) не знають, як подати пропозицію до органів місцевого самоврядування. Водночас результати спростовують поширений стереотип про «пасивність» переміщених осіб: половина респонденток висловила бажання брати участь у заходах громади, однак не має для цього ні інформації, ні зрозумілих механізмів. З боку фахівців Центру зафіксовано, що представництво інтересів ВПО здійснюється лише частково 10 осіб (90,9%), міжвідомча взаємодія відбувається епізодично, а системних механізмів реагування на потреби ВПО та їх передачі до органів місцевого самоврядування фактично не існує.

На основі виявлених проблем розроблено методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування Дарницької громади, структуровані за п’ятьма взаємопов’язаними напрямами: інформаційне забезпечення та комунікація, механізми участі ВПО у прийнятті рішень, міжвідомча взаємодія та партнерство, ресурсне забезпечення Центру соціальних служб, а також індивідуальний супровід та соціальна інтеграція. Рекомендації ґрунтуються на результатах власного дослідження, теоретичних засадах соціальної адвокації та перевіреному міжнародному досвіді. Їх реалізація передбачає дотримання принципів партнерства, комплексності та поступового переходу від гуманітарної допомоги до довгострокової інтеграції, а ефективність має відстежуватися через систему щорічного моніторингу задоволеності ВПО та публічну звітність органів місцевого самоврядування.

Показовим прикладом реалізації цих механізмів є Дарницька громада м. Києва – один із найбільших за кількістю зареєстрованих ВПО районів столиці (до 73 тисяч осіб). Рада з питань ВПО при Дарницькій РДА, Громадська рада, ЦНАП, Територіальний центр соціального обслуговування, соціальний хаб для ВПО та Дарницький осередок Червоного Хреста створюють інституційну основу для реального включення ВПО у життя громади. Такі механізми сприяють не лише адаптації ВПО, а й підсилюють розвиток самої громади.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було розглянуто актуальну проблему представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді, зосереджуючи увагу на прикладі Дарницької громади м. Києва. У процесі аналізу вдалося не лише окреслити реальне становище ВПО, а й виявити ключові труднощі, з якими вони стикаються у повсякденному житті. Окрім цього, було визначено основні потреби цієї категорії населення, задоволення яких є необхідною умовою для їх повноцінної інтеграції у громаду та активної участі в її житті.

Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна сформулювати наступні основні висновки.

За результатами виконання першого завдання встановлено, що правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні є комплексною системою, яка поєднує загальні конституційні права людини з додатковими гарантіями, необхідними в умовах вимушеного переміщення. Його нормативну основу формують Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), Постанова КМУ щодо виплати допомоги на проживання (2022 р.) та Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, які в сукупності відповідають міжнародним стандартам, закріпленим у Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення 1998 року. Правовий статус ВПО включає розгалужену систему принципів – добровільності, недискримінації, державного захисту, єдності сім’ї та доступності соціальних послуг, – а також широкий каталог прав, що охоплюють житлове, медичне, освітнє та соціальне забезпечення. Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні проблеми цієї категорії осіб: відсутність стабільного житла, фінансова нестабільність, складнощі з доступом до послуг, психологічні наслідки переміщення та соціальна ізоляція.

У процесі виконання другого завдання з’ясовано, що механізми представництва інтересів та участі ВПО у житті територіальної громади

поділяються на інституційні та безпосередні. До інституційних належать Ради з питань ВПО при органах місцевого самоврядування, громадські ради, включення представників переселенців до профільних комісій і робочих груп. Безпосередні механізми охоплюють участь у громадських слуханнях, бюджеті участі, місцевих ініціативах та самоорганізацію ВПО у неформальні спільноти й хаби. На прикладі Дарницької громади міста Києва – одного з найбільших за кількістю зареєстрованих ВПО районів столиці – показано, що інституційна основа для представництва інтересів формально існує, однак реальна ефективність цих механізмів залишається обмеженою через брак системності та ресурсів. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду десяти країн засвідчив, що успішні моделі інтеграції ВПО базуються на законодавчому визнанні переміщених осіб окремою вразливою категорією, створенні спеціалізованих інституційних структур та забезпеченні їхньої реальної участі у прийнятті рішень.

Виконання третього завдання здійснювалося шляхом проведення авторського анкетного дослідження за участю 26 ВПО та 11 фахівців Дарницького районного центру соціальних служб. Встановлено, що вибірка ВПО є виключно жіночою, переважно у віці 36–45 років, усі мають дітей і перебувають у громаді понад два роки, що свідчить про довготривалий, а не тимчасовий характер переміщення. Провідними актуальними проблемами виявилися фінансові труднощі 13 респонденток (50,0%), пошук або збереження житла 11 осіб (42,3%) та психологічна адаптація й емоційне виснаження 11 осіб (42,3%). Критично важливим висновком є те, що 18 респонденток (69,2%) не знають, як подати пропозицію до органів місцевого самоврядування, а 16 осіб (61,5%) не обізнані з механізмами участі у прийнятті рішень – при цьому 13 респонденток (50,0%) висловили бажання брати участь у житті громади. Це спростовує стереотип про «пасивність» ВПО і вказує на системний інформаційний та організаційний дефіцит. Погляд фахівців Центру підтвердив, що представництво інтересів здійснюється лише частково, міжвідомча взаємодія є епізодичною, а системних механізмів трансляції потреб ВПО до ОМС фактично не існує.

На підставі результатів дослідження виконано четверте завдання – розроблено методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування Дарницької громади, структуровані за п’ятьма напрямами: інформаційне забезпечення та комунікація; механізми участі ВПО у прийнятті рішень; міжвідомча взаємодія та партнерство; ресурсне забезпечення Центру соціальних служб; індивідуальний супровід та соціальна інтеграція. Рекомендації передбачають конкретні заходи – від розробки єдиного довідника ВПО та запровадження вечірнього прийому до формування міжвідомчої координаційної групи, системи «єдиного вікна» та індивідуальних планів інтеграції – і диференційовані за виконавцями та термінами реалізації. Ефективність запропонованих заходів забезпечується дотриманням принципів партнерства, комплексності та поступового переходу від гуманітарної допомоги до довгострокової інтеграції, а також запровадженням щорічного моніторингу задоволеності ВПО та публічної звітності ОМС. Практична реалізація рекомендацій потребує скоординованих зусиль органів місцевого самоврядування, Центру соціальних служб, громадських організацій і самих ВПО, що уможливить перехід від реактивної моделі допомоги до проактивної моделі представництва інтересів і повноцінної інтеграції переміщених осіб у громадське життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін. ; ред. кол.: О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.

2. Аналітичний звіт «Зайнятість внутрішньо переміщених осіб». Київ, 2024. 23 с. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75506.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

3. Балуєва О. В., Аракелова І. О. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2015. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=929 (дата звернення: 23.02.2026).

4. Бараняк І. Є. Демографічне відтворення в умовах формування та розвитку територіальних міграційних систем : автореф. дис. … канд. екон. наук. Вінниця, 2020. 20 с.

5. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб’єкт права соціального забезпечення : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2019. 20 с.

6. Басова І. С. До проблеми правового статусу ВПО – дітей в Україні. *Держава і право : Юридичні науки*. 2016. Вип. 73. С. 276–287.

7. Безпалова О. І. Особливості визначення прав біженців в міжнародному законодавстві. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. С. 10–19.

8. Біда О. А., Блага А. Б., Мартиненко О. А., Пархоменко П. І., Статкевич М. Г., Тарабанова С. В. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України : наук. вид. / за заг. ред. А. П. Бущенка. Київ : КИТ, 2016. 82 с.

9. Бомбергер І. Л., Гораль В. М. Ідеологія та правовий статус особи в державі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Право. 2020. Вип. 61 (1). С. 12–15.

10. Бубняк С. М. Соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб у сучасному українському суспільстві : автореф. дис. … канд. соціол. наук. Львів, 2020. 20 с.

11. Вашкович В. В. До питання визначення та характеристики внутрішньо переміщених осіб. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб* : матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2018 р., м. Ужгород) / за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. Ужгород, 2018. С. 41–44.

12. Внутрішнє переміщення в Україні: житлові програми для внутрішньо переміщених осіб : порівняльний аналіз досвіду Боснії і Герцеговини, Грузії, Кіпру, Молдови, Сербії, Хорватії / Рада Європи. 2020. URL: https://rm.coe.int/comparing-analysis-idps-ukr/1680a08f30 (дата звернення: 23.02.2026).

13. Волченко Л. П. Соціально-психологічні особливості адаптації учнів, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, до нових умов життєдіяльності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2018. Вип. 3 (1). С. 91–101.

14. Гера Т. Супровід інтеграції сімей переселенців: технологія роботи асистента родини : підруч. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2018. 243 с.

15. Гуманітарна підтримка для ВПО та вразливих мешканців Дарницького району. *Дарницький осередок Товариства Червоного Хреста України.* URL: https://donpatriot.news/dopomoga-dlya-vpo-v-kyyevi-chervonyj-hrest-vidkryv-reyestracziyu (дата звернення: 23.02.2026).

16. Делія Ю. В. Правова характеристика визначення поняття «внутрішньо переміщена особа». *Правовий часопис Донбасу*. 2020. Вип. 2. С. 10–18.

17. Денисюк С., Корнієнко В. Чинники та особливості політичної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 127–131.

18. Дерев'янко С. Внутрішньо переміщені особи: проблеми політичної соціалізації в Галичині. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017*. Вип. 1. С. 199–216.

19. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 332 : станом на 25 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text (дата звернення: 23.10.2025).

20. Дуля А. В., Лехолетова М. М. Аналіз діяльності державних та недержавних організацій щодо надання соціальних та медичних послуг ВПО, які живуть з ВІЛ в Україні. *Social Work and Education*. 2025. Вип. 12, № 1. С. 19–33. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.1.2

21. Дуля А. В., Лютий В. В. Класифікація різних груп отримувачів соціальних послуг за ознаками соціальної дезадаптації, винятковості та вразливості. *Ввічливість. Humanitas.* 2024. № 5. С. 11–18. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.5.2

22. Дуля А. В., Лютий В. П. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. *Ввічливість. Humanitas.* 2023. № 3. С. 15–22. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3

23. Дуля А., Лехолетова М., Спіріна Т. Соціальний менеджмент як інструмент розвитку соціальної роботи в громаді. *Науковий журнал Хортицької національної академії.* 2026. № 1(14). С. 114–125. DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2026-14-8

24. Єфремова Н. Зарубіжний досвід соціальної роботи благодійних організацій з внутрішньо переміщеними особами. *Вісник Приазовського державного технічного університету.* Серія : Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. 2024. Т. 1, № 12. С. 16–24.

25. Житлові права внутрішньо переміщених осіб у місті Києві : звіт за результатами дослідження / БО «БФ «Стабілізейшен Суппорт Сервісез» за фінансування УВКБ ООН. Київ, 2024. URL: https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/11047.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

26. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Опитування загального населення – Раунд 17 (серпень 2024 року). *MOM.* URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo (дата звернення: 23.02.2026).

27. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Раунд 18 (жовтень 2024 року). *MOM.* URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_Ukraine_GPS_Internal%20Displacement%20Report_R18_October_2024_UA.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

28. Калашник М. Навіть в умовах війни інвестори бачать великий потенціал Київщини : інтерв'ю. КиївВлада. 2025. URL: https://kyivvlada.com.ua/texts/navit-v-umovah-vijny-investory-bachat-velykyj-potenczial-kyyivshhyny-golova-koda-mykola-kalashnyk/ (дата звернення: 23.02.2026).

29. Кердивар В. В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту : дис. … д-ра філософії : 053. Харків, 2020. 162 с.

30. Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб всередині країни (документ ООН E/CN.4/1998/53/Add.2). 1998. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

31. Крахмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2017. 210 с.

32. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія:*

освіта і наука. 2025. № 1. С. 30–36. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5

33. Лях В. В., Дуля А. В. Проєктна діяльність міжнародної благодійної організації «Фонд Східна Європа» із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education.* 2024. № 11(3). С. 360–372. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5

34. Лях Т., Петрович В., Спірін А. Інструменти соціальної адвокації прав та інтересів вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. № 3. С. 54–60. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8

35. Лютий В. П., Дуля А. В. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами. *Ввічливість. Humanitas.* 2023. № 1. С. 49–58. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7

36. Мартовицька Н. В., Гордєєва Т. Є. Німецька модель соціальної роботи з мігрантами та її адаптаційний потенціал для України: інструменти інтеграції, виклики та перспективи. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука.* 2025. С. 35–41.

37. Наливайко Л. Р. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2023. 192 с.

38. Наливайко Л. Р., Мінакова Є. В. Проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та напрями їх вирішення. *Правнича освіта та юридична клінічна практика :* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 2021. С. 90–92.

39. Переселенці отримали житло у Києві у Дарницькому районі. *Суспільне Київ.* 2024. URL: https://suspilne.media/kyiv/735891-u-kievi-oblastuvali-zitlo-dla-pereselenciv/ (дата звернення: 23.02.2026).

40. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education.* 2022. 9(1). С. 89–99.

41. Підтримка внутрішньо переміщеним особам. *Департамент соціальної та ветеранської політики виконавчого органу Київської міської ради (КМДА).* URL: https://dsp.kyivcity.gov.ua/informatsiia-dlia-vnutryshno-

peremishchenykh-osib/pidtrymka-vnutrishno-peremishchenym-osobam (дата звернення: 23.02.2026).

42. Практики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *ГО «Горизонт змін».* 2023. URL: https://socsprava.com.ua/praktyky-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/ (дата звернення: 23.02.2026).

43. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 23.01.2026).

44. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р : станом на 25 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-p#Text (дата звернення: 23.05.2026).

45. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. *Головне управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області.* URL: https://www.pfu.gov.ua/mk/166411-poryadok-nadannya-dopomogy-na-prozhyvannya-vnutrishno-peremishhenym-osobam/ (дата звернення: 23.02.2026)

46. Рада з питань внутрішньо переміщених осіб. *Офіційний сайт Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації.* URL: https://darn.kyivcity.gov.ua/content/vpo.html (дата звернення: 23.02.2026).

47. Романов М. Ю. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування.* 2018. С. 196–205. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3701/1/75.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

48. Семигіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб: міжнародний та вітчизняний досвід. *Український соціум.* 2015. № 2(53). С. 65–73.

49. Скільки у Києві переселенців ВПО на початок 2024 року. *Суспільне Київ.* 2024. URL: https://suspilne.media/kyiv/667660-u-kievi-zmensilasa-kilkist-zareestrovanih-vpo-honda/ (дата звернення: 23.02.2026).

50. Соціальний хаб для переселенців з Краматорська у Дарницькому районі м. Києва. *Дарницька районна в місті Києві державна адміністрація*. 2023. URL: https://www.kashtan.news/u-darnytskomu-rayoni-rozdaly-humanitarnu-dopomohu-pereselentsiam-z-kramatorska-foto/ (дата звернення: 23.02.2026).

51. Спіріна Т. П., Котелевець А. М., Дуля А. В. Огляд досвіду проєктної діяльності неурядових організацій щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2025. № 12 (1). С. 107–110. DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19

52. У яких районах Києва найбільше переселенців: КМДА оприлюднила дані. *Главком.* 2023. URL: https://glavcom.ua/kyiv/news/v-jakikh-rajonakh-kijeva-najbilshe-pereselentsiv-kmda-opriljudnila-dani-937498.html (дата звернення: 23.02.2026).

53. Філіпчук Л., Сирбу О. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). CEDOS. 2022. URL: https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-10-chervnya-2022/ (дата звернення: 23.02.2026).

54. Центр надання адміністративних послуг Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації. *Центр надання адміністративних послуг Дарницької РДА в м. Києві.* URL: https://kyivcnap.gov.ua/OneStopShops/Details/4cc00f43-8e29-47c0-b489-d6967c8c5ee8 (дата звернення: 23.02.2026).

55. Coordination and participation in Georgia – what worked and what didn't / Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). GRID 2020 Background Paper. URL: https://www.internal-displacement.org/global-

report/grid2020/downloads/background_papers/2020-IDMC-GRID-background-georgia.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

56. Funke C., Bolkvadze T. Work in progress: the Guiding Principles in Georgia. *Forced Migration Review*. 2024. URL: https://www.fmreview.org/GuidingPrinciples20/funke-bolkvadze/ (дата звернення: 23.02.2026).

57. Ibáñez A. M., Moya A., Velásquez A. Promoting Recovery and Resilience for Internally Displaced Persons: Lessons from Colombia. *Oxford Review of Economic Policy*. 2022. Vol. 38, No. 3. P. 595–624. DOI: https://doi.org/10.1093/oxrep/grab052

58. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). Global Report on Internal Displacement (GRID 2024). Geneva : IDMC, 2024. URL: https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2024/ (дата звернення: 03.03.2026).

59. National Monitoring System Report on the Situation of Internally Displaced Persons / International Organization for Migration (IOM). 2024. URL: https://ukraine.iom.int/uk/national-monitoring-system (дата звернення: 23.02.2026).

60. Support for Evacuees from the Kupiansk District of the Kharkiv Region – Ukrainian Red Cross Society. *Ukrainian Red Cross Society*. URL: https://redcross.org.ua/en/news/2024/10/95958/ (date of access: 23.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА
«Аналіз проблем та потреб внутрішньо переміщених осіб в Дарницькій територіальній громаді міста Києва»

Шановні респонденти! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні з метою дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та оцінки рівня їх залучення до процесів прийняття рішень у громаді. Анкета є анонімною. Отримані дані будуть використані виключно в узагальненому вигляді для написання наукової роботи. Заповнення анкети займе приблизно 10–15 хвилин. Щиро дякуємо за участь та Ваш внесок у покращення життя громади!

БЛОК 1. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Ваша стать:

Виберіть лише один варіант.

- ○ Жіноча
- ○ Чоловіча
- ○ Не бажаю відповідати
- ○ Інше

2. Ваш вік:

Виберіть лише один варіант.

- ○ До 18 років
- ○ 18–25 років
- ○ 26–35 років
- ○ 36–45 років
- ○ 46–60 років
- ○ Понад 60 років

3. Рівень освіти:

Виберіть лише один варіант.

- ○ Початкова
- ○ Базова середня
- ○ Повна загальна середня
- ○ Незакінчена вища
- ○ Вища

4. Тип зайнятості на даний момент:

Виберіть лише один варіант.

- ○ Працюю офіційно
- ○ Працюю неофіційно
- ○ Самозайнятий/а
- ○ Тимчасово не працюю
- ○ Зареєстрований/а безробітний/а
- ○ Пенсіонер/ка

Інше: _____

5. Ваш сімейний стан:

Виберіть лише один варіант.

- ○ У шлюбі
- ○ У стосунках
- ○ Не перебуваю у шлюбі/стосунках
- ○ Розлучений/а
- ○ Вдівець/вдова

6. Чи маєте Ви дітей?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Ні
- ○ Так

6.1. Якщо так, то вкажіть кількість: _____

7. Чи маєте Ви офіційний статус ВПО?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Ні
- ○ У процесі оформлення

8. Як довго Ви проживаєте у Дарницькій територіальній громаді?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Менше 6 місяців
- ○ 6–12 місяців
- ○ 1–2 роки
- ○ 2–3 роки
- ○ Понад 3 роки

БЛОК 2. МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

9. Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище на даний момент?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Вистачає лише на їжу
- ○ Вистачає на їжу та одяг
- ○ Можемо купувати необхідні речі
- ○ Не відчуваємо суттєвих фінансових труднощів
- ○ Важко відповісти

10. Чи виникали у Вас труднощі після переїзду до громади?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

11. Які проблеми або труднощі є для Вас актуальними на сьогодні? (можна обрати кілька варіантів)

Виберіть усе, що підходить.

- ☐ Пошук або збереження житла
- ☐ Працевлаштування / нестабільний дохід
- ☐ Фінансові труднощі / заборгованість
- ☐ Оформлення документів / статусу ВПО

☐ Отримання соціальних виплат
☐ Доступ до медичних послуг
☐ Психологічна адаптація / емоційне виснаження
☐ Недостатність інформації про доступну допомогу
Інше: _____

12. Чи є у Вас наразі потреба у додатковій допомозі?
Виберіть лише один варіант.
○ Так
○ Ні
○ Важко відповісти

БЛОК 3. ДОСТУП ДО ПОСЛУГ ТА ПІДТРИМКИ

13. Чи знаєте Ви, куди звернутися у громаді для отримання допомоги?
Виберіть лише один варіант.
○ Так
○ Частково
○ Ні

14. Чи зверталися Ви до державних або недержавних організацій за допомогою?
Виберіть лише один варіант.
○ Так
○ Ні

15. Якщо так, з якими питаннями Ви зверталися? (можна обрати кілька варіантів)
Виберіть усе, що підходить.
☐ Оформлення статусу ВПО
☐ Отримання соціальних виплат
☐ Матеріальна допомога
☐ Гуманітарна допомога
☐ Пошук житла
☐ Працевлаштування
☐ Юридична консультація
☐ Психологічна допомога
☐ Медичні питання
Інше: _____

16. Як Ви оцінюєте якість отриманих послуг?
Виберіть лише один варіант.
○ Висока
○ Скоріше висока
○ Середня
○ Скоріше низька
○ Низька

17. Чи було вирішено Ваше питання?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

18. Чи відчуваєте Ви підтримку з боку громади та служб?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

БЛОК 4. УЧАСТЬ У ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ

19. Чи відомо Вам про можливості участі ВПО у прийнятті рішень у громаді (громадські слухання, консультації, ради ВПО тощо)?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

20. Чи брали Ви участь у заходах або ініціативах громади?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так, регулярно
- ○ Так, декілька разів
- ○ Ні, але хотів/ла б
- ○ Ні, не маю потреби

21. Чи маєте Ви можливість подавати свої пропозиції або звернення до органів місцевого самоврядування?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Ні
- ○ Не знаю, як це зробити

22. На Вашу думку, чи достатньо враховуються інтереси ВПО під час прийняття рішень у громаді?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

23. Чи потребуєте Ви більшої залученості ВПО до процесів прийняття рішень?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Ні
- ○ Важко відповісти

24. Ваші побажання та пропозиції щодо покращення допомоги та представництва інтересів ВПО у громаді:

Дякуємо за участь в опитуванні!

Додаток Б

АНКЕТА

«Особливості роботи працівників Дарницького районного в місті Києві центру соціальних служб з внутрішньо переміщеними особами»

Шановні респонденти! Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні, присвяченому дослідженню особливостей роботи працівників Центру з внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Метою дослідження є аналіз практичного досвіду роботи з ВПО, визначення наявних труднощів, ресурсного забезпечення та механізмів представництва інтересів ВПО у територіальній громаді. Анкета є анонімною. Усі відповіді будуть використані виключно в узагальненому вигляді для наукових цілей. Просимо Вас відповідати щиро та об'єктивно. Дякуємо за участь!

БЛОК 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО РЕСПОНДЕНТА

1. Вкажіть, будь ласка, вашу стать.

Виберіть лише один варіант.

- ○ Жіноча
- ○ Чоловіча

Інше: _____

2. Ваш вік.

Виберіть лише один варіант.

- ○ До 25 років
- ○ 26–35 років
- ○ 36–45 років
- ○ 46–55 років
- ○ Понад 55 років

3. Яка у Вас освіта?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Середня спеціальна
- ○ Незакінчена вища
- ○ Вища (бакалавр)
- ○ Вища (магістр/спеціаліст)
- ○ Післядипломна освіта

Інше: _____

4. Ваша посада у Центрі.

Виберіть лише один варіант.

- ○ Соціальний працівник
- ○ Фахівець із соціальної роботи
- ○ Психолог
- ○ Юрисконсульт
- ○ Адміністративний працівник
- ○ Керівник структурного підрозділу

Інше: _____

5. Стаж роботи з ВПО.

Виберіть лише один варіант.

- ○ До 1 року
- ○ 1–3 роки
- ○ 3–5 років
- ○ Понад 5 років

Інше: _____

БЛОК 2. ЗМІСТ ТА ФОРМИ РОБОТИ З ВПО

6. З якими питаннями ВПО найчастіше звертаються до Центру?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Житлові питання
- ○ Соціальні виплати та допомога
- ○ Оформлення документів
- ○ Психологічна підтримка
- ○ Працевлаштування
- ○ Пошук школи/дитсадка для дітей
- ○ Направлення до інших служб

Інше: _____

7. Які форми роботи з ВПО застосовуються у Центрі?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Індивідуальні консультації
- ○ Соціальний супровід
- ○ Інформування щодо прав і послуг
- ○ Посередництво з іншими установами
- ○ Групові заходи

Інше: _____

8. Чи передбачає Ваша робота допомогу у захисті прав або представництві інтересів ВПО?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так
- ○ Частково
- ○ Ні

9. Якщо так, у чому це найчастіше проявляється?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Надання консультацій щодо прав
- ○ Допомога у підготовці заяв і звернень
- ○ Контактування з іншими установами від імені клієнта
- ○ Супровід клієнтів до інших служб

Інше: _____

10. Чи взаємодіє Центр з іншими установами або організаціями у вирішенні питань ВПО?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так, постійно
- ○ Іноді
- ○ Рідко

○ Ні

11. З ким саме найчастіше відбувається взаємодія?

Виберіть лише один варіант.

○ Органи соціального захисту
○ Медичні установи
○ Освітні заклади
○ Громадські організації
○ Міжнародні організації
Інше: _____

12. Які канали комунікації з ВПО є найбільш ефективними?

Виберіть лише один варіант.

○ Особистий прийом
○ Телефонні консультації
○ Соціальні мережі
○ Офіційний сайт
○ Інформаційні заходи
Інше: _____

БЛОК 3. ОЦІНКА РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

13. Чи має Центр механізми збору пропозицій та потреб ВПО для подання їх до органів місцевого самоврядування?

Виберіть лише один варіант.

○ Так, системні механізми існують
○ Частково
○ Ні
○ Важко відповісти

14. Чи вважаєте Ви, що ВПО достатньо поінформовані про свої права та можливості участі у громаді?

Виберіть лише один варіант.

○ Так
○ Частково
○ Ні

15. Як Ви оцінюєте рівень доступності соціальних послуг для ВПО у районі?

Виберіть лише один варіант.

○ Високий
○ Середній
○ Низький
○ Важко відповісти

16. Чи достатньо ресурсів у Центрі для ефективної роботи з цією категорією клієнтів?

Виберіть лише один варіант.

○ Так
○ Частково
○ Ні

16.1. Якщо ні або частково, яких саме ресурсів не вистачає?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Кадрових ресурсів
- ○ Фінансування
- ○ Матеріально-технічного забезпечення
- ○ Часу для індивідуальної роботи з клієнтами
- ○ Методичних матеріалів
- ○ Навчання та підвищення кваліфікації

Інше: _____

17. Які основні труднощі виникають у роботі з ВПО?

_____

18. З якими труднощами Ви стикаєтесь при представництві інтересів ВПО?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Недостатня підтримка з боку органів влади
- ○ Відсутність чітких механізмів впливу
- ○ Брак часу
- ○ Низька активність самих ВПО
- ○ Недостатність ресурсів
- ○ Бюрократичні перешкоди

Інше: _____

БЛОК 4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

19. Чи готові працівники Центру долучатися до розробки нових програм або ініціатив для ВПО?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Так, активно
- ○ Так, за наявності ресурсів
- ○ Частково
- ○ Ні

20. Які можливості Ви бачите для покращення роботи з ВПО?

_____

21. Ваші пропозиції щодо вдосконалення діяльності Центру у сфері підтримки та представництва інтересів ВПО:

_____

22. На Вашу думку, які механізми слід запровадити або вдосконалити для більш ефективного представництва інтересів ВПО у громаді?

Виберіть лише один варіант.

- ○ Створення дорадчих органів за участі ВПО
- ○ Регулярні консультації з ВПО
- ○ Покращення міжвідомчої взаємодії
- ○ Розширення повноважень Центру
- ○ Інформаційні кампанії

Інше: _____

Дякуємо за участь в опитуванні!